

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Н.Б. Литвин

БАНКІВСЬКИЙ АУДИТ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Тернопіль 2017

ЗМІСТ

ТЕМА 1. АУДИТ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ.....	3
ТЕМА 2. СТАНДАРТИ АУДИТУ ТА КОДЕКС ЕТИКИ.....	15
ТЕМА 3. АУДИТОРСЬКИЙ ЗВІТ.....	23
ТЕМА 4. ПЛАНУВАННЯ АУДИТУ ТА АУДИТОРСЬКА ДОКУМЕНТАЦІЯ.....	32
ТЕМА 5. АУДИТОРСЬКІ ДОКАЗИ ТА ПРОЦЕДУРИ.....	40
ТЕМА 6. СУТТЄВІСТЬ ТА АУДИТОРСЬКИЙ РИЗИК.....	48
ТЕМА 7. ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В БАНКАХ.....	61
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	71

ТЕМА 1. АУДИТ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Питання до розгляду

- 1.1. *Поняття аудиту, його види та класифікація.*
- 1.2. *Правове регулювання аудиторської діяльності в Україні.*
- 1.3. *Порядок сертифікації аудиторів банків.*

1.1. Поняття аудиту, його види та класифікація

У чинному законодавстві України, вітчизняній та іноземній економічній літературі немає однозначного визначення терміну аудиту. Розглянемо найбільш повні визначення аудиту, які охоплюють усі його види.

Аудит – це процес, за допомогою якого компетентний працівник збирає і накопичує дані про господарські явища і факти з метою їх об'єктивної кількісної та якісної оцінки, визначення відповідності встановленим критеріям та надання зацікавленим користувачам достовірної інформації про об'єкти дослідження¹.

Подібне визначення наводиться й зарубіжними науковцями, які тлумачать **аудит** як процес збору та оцінки доказів про інформацію з метою визначення і складання звіту про ступінь відповідності цієї інформації встановленим критеріям. Аудит повинен проводитися компетентною, незалежною особою².

Як видно з наведених визначень, проведення аудиту передбачає існування **інформації** у ідентифікованій формі і певних критеріїв за якими аудитор може оцінити цю інформацію. Інформація може мати різну форму, наприклад, фінансова звітність, ефективність комп'ютерної системи, ефективність діяльності.

Критерії для оцінки інформації теж є різними, залежно від інформації, що підлягає аудиту. Наприклад, при аудиті фінансової звітності вітчизняних банків критеріями є Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), нормативно-правові акти НБУ. **Критерії** – це контрольні показники, які використовуються для оцінки або визначення предмета перевірки, включаючи контрольні показники подання та розкриття інформації, якщо це доречно. Для одного й того ж предмета перевірки можуть існувати різні критерії.

Докази - це будь-яка інформація, що використовується аудитором, щоб встановити, чи інформація, яка підлягає аудиту викладена у відповідності із

¹ Рудницький В. С. Методологія і організація аудиту. – Тернопіль: Економічна думка, 1998. – С. 7.

² Alvin A. Arens, James K. Loebbecke. Auditing: an integrated approach - 8th ed. – Prentice Hall, New Jersey. – 1999. – P.9.

встановленими критеріями. Докази можуть мати різну форму, включаючи усні заяви клієнта, письмові підтвердження третіх осіб тощо.

Схематично сутність аудиту можна проілюструвати на прикладі аудиту фінансової звітності банку (рис. 1.1.)

Рис.1.1. Сутність процесу аудиту

У чинному законодавстві України наводяться визначення лише окремих видів аудиту, зокрема фінансового і банківського.

Так, згідно із Законом України «Про аудиторську діяльність» від 14.09.2006 р. № 140-V, **аудит** – це перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів.

Види і класифікація аудиту

В економічній літературі немає єдиного підходу щодо класифікації аудиту. Розглянемо класифікаційні ознаки, які є найбільш характерними для аудиту, а саме: суб'єкти, напрями (об'єкт), охоплення об'єктів, обов'язковість, частота здійснення, стадії розвитку аудиту.

За суб'єктами аудиту його поділяють на зовнішній і внутрішній.

Зовнішній аудит - це перевірка, що здійснюється незалежними висококваліфікованими спеціалістами в галузі аудиту, контролю та аналізу фінансово-господарської діяльності на підставі наявності відповідного сертифіката на право здійснення аудиторської діяльності. Об'єктом зовнішнього аудиту банків є річна фінансова звітність.

Внутрішній аудит банку - це незалежна експертна діяльність служби внутрішнього аудиту банку для перевірки й оцінки адекватності та ефективності системи внутрішнього контролю та якості виконання призначених обов'язків співробітниками банку.

Головна увага внутрішнього аудиту зосереджена на аналізі інформаційної системи, включаючи систему бухгалтерського обліку і супутніх видів контролю, вивченні фінансової та операційної інформації, дослідженні економічності та ефективності операцій. Внутрішній аудит як система контролю за діяльністю банку створюється з метою оцінки та вдосконалення системи внутрішнього контролю банку при мінімізації на неї витрат.

Відмінності між цими двома видами аудиту полягають не лише у суб'єктах здійснення перевірки. Внутрішній аудит є незалежним від суб'єкта господарювання, що підлягає перевірці, лише організаційно, в той час як зовнішній аудит передбачає не тільки організаційну, а й матеріальну незалежність. Внутрішній аудит здійснюється безперервно, а зовнішній аудит є періодичним і здійснюється при обов'язковому аудиті - раз на рік, при добровільному - залежно від бажань і потреб клієнта.

За напрямками (об'єктами) аудиту він поділяється на фінансовий, відповідності (узгодженості), управлінський (операційний).

Фінансовий аудит – один з найважливіших видів аудиту. Його основною метою є підтвердження річної фінансової звітності. Фінансовий аудит проводиться, як правило, зовнішніми аудиторами, результатом роботи яких є аудиторський звіт, в якому зазначається чи банківська фінансова звітність складена відповідно до законодавства України та справедливо і достовірно (або достовірно в усіх суттєвих аспектах) відображає (або не відображає) дійсний фінансовий стан банку.

Аудит на відповідність здійснюється з метою встановлення чи суб'єкт, що перевіряється дотримується спеціальних процедур, правил чи вимог, встановлених вищою інстанцією. Аудит на відповідність в банку може включати перевірку дотримання філіями та відділеннями внутрішніх положень банку, а також дотримання банком законодавчих вимог. Цей вид аудиту проводиться як внутрішніми, так і зовнішніми аудиторами. Як правило, результати такого аудиту звітуються керівництву суб'єкта, що перевірявся, а не широкому загалу.

Управлінський (операційний) аудит – це перевірка будь-яких операційних процедур суб'єкта з метою оцінки ефективності. При операційному аудиті банку оцінюється ефективність діяльності як банку в цілому, так і його окремих підрозділів. По закінченню такого аудиту керівництво, як правило, очікує рекомендації щодо вдосконалення діяльності.

В управлінському аудиті внутрішні перевірки не обмежуються бухгалтерським обліком. Вони можуть включати оцінку організаційної структури, комп'ютерних програм, банківського маркетингу. Управлінський аудит є більш складним, ніж інші види аудиту, оскільки оцінити ефективність діяльності важче, ніж визначити її відповідність певним інструкціям чи

перевірити фінансову звітність. У цьому управлінський аудит більше схожий на консалтинг керівництва банку, ніж на традиційний аудит.

За охопленням об'єктів аудиту його поділяють на однопредметний і багатопредметний. **Однопредметний** – це дослідження питання одного предмета аудиту, наприклад, окремих банківських операцій, а **багатопредметний** аудит охоплює широке коло об'єктів контролю (наприклад, внутрішньобанківських операцій).

Залежно від обов'язковості здійснення виділяють: **обов'язковий аудит**, (здійснюється за вимогами діючого законодавства) та **необов'язковий аудит** (проводиться за ініціативою клієнта).

За частотою здійснення аудит буває періодичний та неперіодичний. **Періодичний** аудит проводиться через певний проміжок часу (наприклад, щороку), а **неперіодичний** здійснюється за необхідності.

Залежно від історичних стадій розвитку аудиту розрізняють такі види аудиту: підтверджуючий, системно-орієнтовний, аудит, що базується на ризику.

Підтверджуючий аудит полягає у перевірці і підтвердженні досліджуваної інформації, що міститься у фінансовій звітності, реєстрах обліку, первинних документах тощо.

Системно-орієнтований аудит — передбачає здійснення аудиторської перевірки на основі аналізу системи внутрішнього контролю.

Аудит, що базується на ризику, полягає у зосередженні уваги аудитора на сферах, де вірогідність ризику вище.

Залежно від досліджуваного періоду виділяють: ретроспективний аудит; поточний аудит; перспективний аудит.

Ретроспективний аудит досліджує минулий стан об'єкта, **поточний** — вивчає теперішній стан, а **перспективний** — робить прогноз щодо майбутнього стану об'єкта аудиту.

1.2. Правове регулювання аудиторської діяльності в Україні

Процес регулювання аудиторської діяльності у різних країнах має певні особливості. Зокрема, в даний час можна визначити два підходи до створення нормативно-правової бази регулювання аудиторської діяльності:

1. Державна законодавча ініціатива та державне регулювання.
2. Законодавча ініціатива громадських професійних організацій і регулювання спільно з державою.

Перший тип підходу до регулювання аудиторської діяльності характерний для країн континентальної Європи і Росії. Суть даного підходу полягає в тому, що держава сама розробляє і затверджує законодавчі акти і нормативи аудиту, здійснює реєстрацію аудиторів і аудиторських фірм, а також контроль за їх діяльністю.

Другого типу підходу дотримуються Англія, США та деякі інші країни, тому він одержав назву англо-американського підходу. Основною особливістю даного підходу є те, що процес регулювання діяльності здійснюється з ініціативи громадських організацій.

В Україні регулювання аудиторською діяльністю здійснюється у відповідності з англо-американським підходом. В Україні створена і діє Аудиторська палата (АПУ), як незалежний, самостійний, неурядовий орган на засадах самоврядування. Повноваження АПУ визначаються Законом України «Про аудиторську діяльність» та Статутом.

Аудиторська палата України є неприбутковою організацією. Аудиторська палата України формується на паритетних засадах шляхом делегування до її складу аудиторів та представників державних органів. Загальна кількість членів Аудиторської палати України становить двадцять осіб.

Від державних органів делегують по одному представнику Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Міністерство економіки України, Державна податкова адміністрація України, Національний банк України, Державний комітет статистики України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Рахункова палата та Головне контрольно-ревізійне управління України. До складу Аудиторської палати України від аудиторів делегуються в кількості десяти осіб висококваліфіковані аудитори з безперервним стажем аудиторської діяльності не менше п'яти років, представники фахових навчальних закладів та наукових організацій.

Аудиторська палата України:

- 1) здійснює сертифікацію осіб, які мають намір займатися аудиторською діяльністю;
- 2) затверджує стандарти аудиту;
- 3) затверджує програми підготовки аудиторів та за погодженням з НБУ програми підготовки аудиторів, які здійснюватимуть аудит банків;
- 4) веде Реєстр аудиторських фірм та аудиторів;
- 5) здійснює контроль за дотриманням аудиторськими фірмами та аудиторами вимог Закону про аудиторську діяльність, стандартів аудиту, норм професійної етики аудиторів;
- 6) здійснює заходи із забезпечення незалежності аудиторів при проведенні ними аудиторських перевірок та організації контролю за якістю аудиторських послуг;
- 7) регулює взаємовідносини між аудиторами (аудиторськими фірмами) в процесі здійснення аудиторської діяльності та у разі необхідності застосовує до них стягнення;
- 8) здійснює інші повноваження, передбачені цим законодавством та Статутом Аудиторської палати України.

Для виконання своїх функцій АПУ створено комісії із числа членів АПУ, а саме: Комісія з сертифікації та освіти аудиторів, Комісія зі стандартів та практики аудиту, Комісія з моніторингу та законодавчого регулювання аудиту, Комісія з контролю якості та професійної етики, Комісія з зовнішніх зв'язків та інформаційного забезпечення аудиту та Дисциплінарна комісія. До

роботи в комісіях АПУ залучаються експерти, які не є членами АПУ. Ведення поточних справ в АПУ здійснює Секретаріат, який очолює завідувач.

З 2007 року при АПУ працює Комітет з контролю за якістю аудиторських послуг, створений АПУ для здійснення покладених на неї Законом України «Про аудиторську діяльність» повноважень щодо організації контролю за якістю аудиторських послуг.

Щорічно АПУ отримує від аудиторських фірм та аудиторів звіти про виконані ними роботи, здійснює їх аналіз та подає до Кабінету Міністрів України узагальнену інформацію про стан аудиторської діяльності в Україні.

З метою правового регулювання аудиторської діяльності в Україні прийнято ряд законодавчих та нормативних актів.

Основним джерелом правового регулювання аудиту в Україні є Закон України «Про аудиторську діяльність» від 14.09.2006 р. № 140-V. Розглянемо основні вимоги даного Закону стосовно вимог до аудитора, його прав та відповідальності.

Аудитором може бути фізична особа, яка має сертифікат, що визначає її кваліфікаційну придатність на заняття аудиторською діяльністю на території України. Право на отримання сертифіката мають фізичні особи, які мають вищу економічну або юридичну освіту, документ про здобуття якої визнається в Україні, необхідні знання з питань аудиту, фінансів, економіки та господарського права, досвід роботи не менше трьох років підряд на посадах ревізора, бухгалтера, юриста, фінансиста, економіста, асистента (помічника) аудитора.

Наявність необхідного обсягу знань для отримання сертифіката визначається шляхом проведення письмового кваліфікаційного іспиту за програмою, затвердженою АПУ.

Існують сертифікати наступних видів:

- *сертифікат серії А*, що надає право здійснення аудиту підприємств і господарських товариств;
- *сертифікат серії В*, що надає право здійснення аудиту банків;
- *сертифікат серії АВ* надає право здійснення аудиту банків, підприємств і господарських товариств.

Термін чинності сертифіката не може перевищувати п'яти років. Продовження терміну чинності сертифіката здійснюється через п'ять років за підсумками контрольного тестування за фахом у порядку, встановленому АПУ. За проведення сертифікації справляється плата в розмірі, встановленому АПУ.

Аудитор має право займатися аудиторською діяльністю як фізична особа - підприємець або у складі аудиторської фірми. Аудиторам забороняється безпосередньо займатися іншими видами підприємницької діяльності, що не виключає їх права отримувати дивіденди від акцій та доходи від інших корпоративних прав. Аудитором не може бути особа, яка має не погашену або не зняту судимість за вчинення злочину або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

Право на здійснення аудиторської діяльності мають аудиторські фірми та фізичні особи-підприємці, включені до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів.

Реєстр аудиторських фірм та аудиторів - база даних, що містить інформацію про аудиторські фірми та аудиторів, які займаються аудиторською діяльністю індивідуально як фізичні особи - підприємці. Порядок ведення Реєстру визначається та забезпечується Аудиторською палатою України. Право на проведення аудиторської перевірки банку має аудиторська фірма, внесена до Реєстру аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків, що ведеться Національним банком України. Реєстр аудиторських фірм підлягає щорічному опублікуванню в офіційному виданні НБУ - журналі «Вісник Національного банку України».

За неналежне виконання своїх зобов'язань аудитор (аудиторська фірма) несе майнову та іншу цивільно-правову відповідальність відповідно до договору та закону. Розмір майнової відповідальності аудиторів аудиторських фірм) не може перевищувати фактично завданих замовнику збитків з їх вини. Усі спори стосовно невиконання умов договору, а також спори майнового характеру між аудитором (аудиторською фірмою) та замовником вирішуються у встановленому законом порядку.

За неналежне виконання професійних обов'язків до аудитора (аудиторської фірми) можуть бути застосовані Аудиторською палатою України стягнення у вигляді попередження, зупинення чинності сертифіката на строк до одного року або анулювання сертифіката, виключення з Реєстру. Рішення АПУ щодо застосування до аудиторів (аудиторських фірм) стягнень можуть бути оскаржені до суду. До аудиторів можуть бути застосовані інші види відповідальності відповідно до чинного законодавства.

Перелік послуг, які можуть надавати окремі аудитори та аудиторські фірми, визначається Аудиторською палатою України. На сьогодні є чинним перелік, затверджений рішенням АПУ від 22.12.2011 р. № 244/14. До цих послуг відносяться:

I. Послуги у сфері аудиту. До них входять дві великі групи послуг:

1) **Завдання з надання впевненості, які включають:**

- аудит історичної фінансової інформації, зокрема фінансової звітності;
- огляд історичної фінансової інформації, зокрема фінансової звітності;
- завдання з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації;

2) **Супутні послуги, визначені Міжнародними стандартами супутніх послуг, до яких відносяться:**

- завдання з виконання погоджених процедур стосовно фінансової інформації;
- завдання з підготовки фінансової інформації.

II. Інші послуги, пов'язані з професійною діяльністю, визначені Законом України «Про аудиторську діяльність», а саме:

- ведення бухгалтерського обліку;
- складання фінансових звітів;
- відновлення бухгалтерського обліку;
- консультації з питань бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- консультації з питань системи внутрішнього контролю;
- консультації з питань оподаткування, у тому числі з організації податкового обліку та податкової звітності;
- складання податкових декларацій та звітів;
- консультації з питань застосування інформаційних технологій;
- консультації з інших питань управління та ведення бізнесу;
- розробка для замовника документів, необхідних для легалізації, організації та здійснення господарської діяльності (статути, накази, внутрішні норми та правила, посадові інструкції, документи системи стимулювання персоналу тощо).
- проведення професійних тренінгів для бухгалтерів та керівників з питань, що належать до професійної компетенції аудиторів;
- представництво інтересів замовника з питань обліку, аудиту, оподаткування в державних органах, організаціях або в суді;
- інші види професійних послуг, надання яких не суперечить стандартам аудиторської діяльності, Кодексу професійної етики аудитора та які не заборонені чинним законодавством України, рішеннями Аудиторської палати України.

III. Організаційне та методичне забезпечення аудиту. Воно охоплює:

- розробку і видання методичних матеріалів (вказівок, рекомендацій, практичних посібників, внутрішніх стандартів, програмного забезпечення тощо);
- проведення професійних тренінгів для практикуючих аудиторів;
- здійснення заходів з контролю якості аудиторських послуг.

Регулювання окремих питань, пов'язаних з **банківським аудитом**, здійснюється такими законодавчими та нормативно-правовими актами, як:

1) Закон України «Про банки і банківську діяльність». Статті 39, 60 та 70 цього Закону містять загальні вимоги, що стосуються проведення зовнішнього аудиту банків.

2) Положення про порядок ведення Реєстру аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків, затверджене постановою Правління Національного банку України від 17.11.2011 р. № 410;

3) Положення про порядок подання банками до Національного банку України аудиторських звітів за результатами щорічної перевірки фінансової звітності, затверджене постановою Правління Національного банку України від 09.09.2003 № 389;

4) Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 10.05.2016 р. № 311;

5) Методичні рекомендації щодо взаємодії між інспекторами з банківського нагляду Національного банку України та зовнішніми аудиторами

банків, схвалені постановою Правління Національного банку України від 29.04.2004 № 191;

Для забезпечення контролю за виконанням банками вимог законодавства України у сфері аудиту, НБУ створено *Комітет з питань аудиту банків*. Чисельність Комітету становить 9 осіб. До складу Комітету входять шість представників від Національного банку, один представник від Аудиторської палати України, один представник від Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України, один представник від Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Комітет очолює голова, який за посадою є заступником Голови Національного банку і згідно з розподілом функціональних обов'язків здійснює загальне керівництво та контролює діяльність служби банківського нагляду Національного банку.

Комітет з питань аудиту банків виконує такі функції та повноваження:

1) визначає умови і порядок ведення Реєстру, приймає рішення про включення (виключення) до нього (з нього) аудиторів банків;

2) перевіряє відповідність пакета документів аудиторів банків установленим вимогам з метою прийняття рішення про включення їх до Реєстру;

3) отримує від служби банківського нагляду Національного банку інформацію про результати перевірок банків і аналізує випадки її невідповідності результатам проведених аудиторських перевірок;

4) у разі виявлення службою банківського нагляду НБУ фактів порушення аудитором (аудиторською фірмою) спеціальних вимог законодавства з питань проведення аудиту, установлених статтею 20 Закону України «Про аудиторську діяльність», Комітет може приймати рішення про проведення банком у поточному році, до початку нового звітного періоду, повторної аудиторської перевірки фінансової звітності іншим аудитором (аудиторською фірмою), незалежність якого не викликає сумніву;

5) запрошує аудиторів банків на засідання Комітету для надання пояснень щодо встановлених НБУ фактів порушень ними вимог законодавства України;

6) отримує від банків, аудиторів банків та АПУ інформацію на паперових і електронних носіях з питань, що належать до компетенції Комітету;

7) розглядає та погоджує програму підготовки кандидатів, які мають намір проводити аудит банків, для складання кваліфікаційного іспиту, програму підвищення кваліфікації для аудиторів банків, розроблену АПУ;

8) уносить на розгляд Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків або Правління НБУ питання про застосування до банків адекватних заходів впливу;

9) інші функції та повноваження, які впливають з порядку сертифікації аудиторів, що здійснюватимуть аудит банків, який затверджується Аудиторською палатою України за погодженням з НБУ.

1.3. Порядок сертифікації аудиторів банків

Організація сертифікації аудиторів є вихідним, основоположним моментом формування фахівців даної професії, обов'язковою умовою їх діяльності. Рішенням АПУ від 11.10.2007 № 183/3 було затверджено і погоджено з НБУ Порядок сертифікації аудиторів банків, яким визначено умови для проведення сертифікації аудиторів банків, встановлено кваліфікаційні вимоги та порядок подання кандидатами документів для отримання сертифіката, порядок розгляду документів кандидатів і формування груп для складання кваліфікаційного іспиту, порядок складання кваліфікаційного іспиту та перевірки його результатів, порядок видачі сертифікатів та ін.

Право на отримання сертифіката мають фізичні особи, які мають повну вищу економічну або юридичну освіту (не нижче освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста чи магістра), документ про здобуття якої визнається в Україні, та досвід практичної роботи не менш як три роки поспіль у банківській сфері на посадах ревізора, бухгалтера, юриста, фінансиста, економіста, аудитора або які мають практичний досвід у наданні банкам будь-яких послуг чи консультацій, пов'язаних із бухгалтерським обліком у банках, банківським аудитом, консультацій з банківського менеджменту, консультацій з фінансової діяльності банків, оподаткування банків тощо, працюючи на посадах ревізора, бухгалтера, юриста, фінансиста, економіста, аудитора, асистента (помічника) аудитора не менш як три роки, а також склали кваліфікаційний іспит.

Для отримання дозволу на складання кваліфікаційного іспиту кандидат подає до АПУ такі документи: заяву за встановленою формою; копію диплома про освіту, засвідчену нотаріально або на останньому місці роботи; копію трудової книжки, засвідчену нотаріально або на останньому місці роботи; довідку про підтвердження участі в наданні послуг чи консультацій банкам (у разі потреби); копію платіжного документа про внесення плати за сертифікацію (для кожного етапу кваліфікаційного іспиту); копію першої сторінки паспорта, засвідчену нотаріально або на останньому місці роботи.

У разі відсутності зауважень щодо поданих кандидатом документів дозвіл вручається кандидату або його уповноваженому представнику особисто. У дозволі зазначається дата, час і місце проведення кваліфікаційного іспиту.

Якщо Комісія прийняла рішення про відмову в наданні кандидату дозволу або сертифіката, вона повідомляє його про це письмово в 10-денний термін із зазначенням підстав для відмови.

Дату й місце проведення кваліфікаційного іспиту визначає АПУ за погодженням з НБУ. Рішення АПУ про визначення дати складання кандидатами кваліфікаційного іспиту має бути доведено до НБУ та оприлюднене на офіційному веб-сайті АПУ протягом 5 робочих днів із дати його прийняття, але не пізніше як за 10 днів до його складання.

Кваліфікаційний іспит проводиться в два етапи. Перший етап – письмове тестування (або тестування на ПК у разі вибору такого виду тестування АПУ за погодженням із НБУ) за переліком екзаменаційних питань (тестів), другий –

письмове вирішення ситуаційних завдань. Кандидати при складанні кваліфікаційного іспиту мають продемонструвати, що вони:

- мають відповідні знання з аудиту, суміжних з аудитом галузей знань з урахуванням специфіки організації та діяльності банків;
- здатні застосовувати свої знання і навички на практиці;
- можуть застосовувати свої знання для вирішення комплексних завдань із різних предметів;
- здатні брати до уваги та використовувати наявність альтернативних рішень;
- обізнані зі стандартами аудиту.

Результати першого етапу кваліфікаційного іспиту (тестування) повідомляються кандидатам персонально Комісією протягом 15 календарних днів із дня його проведення. Кандидатам, які успішно склали перший етап кваліфікаційного іспиту (тестування), одночасно повідомляють дату та місце проведення другого етапу кваліфікаційного іспиту. До другого етапу кваліфікаційного іспиту допускаються кандидати, які за результатами складання першого етапу кваліфікаційного іспиту (тестування) набрали не менше як 70 балів правильних відповідей.

Загальний термін складання кандидатами кваліфікаційного іспиту (перший і другий етапи) не може перевищувати три місяці. Результат успішно складеного першого етапу кваліфікаційного іспиту дійсний упродовж одного року.

Кандидати, оцінка яких за надання відповіді на ситуаційні завдання становить: 70 та більше балів – вважаються такими, що склали кваліфікаційний іспит; менше як 70 балів – вважаються такими, що не склали кваліфікаційного іспиту. Кандидати, які не склали кваліфікаційного іспиту, мають право на повторне його складання на загальних умовах.

Розмір оплати за сертифікацію та продовження терміну чинності сертифіката визначається АПУ. У разі, якщо кандидат не склав кваліфікаційного іспиту, оплата за проходження сертифікації не повертається.

Комісія розглядає підсумки проведення кваліфікаційного іспиту та виносить питання про їх затвердження на черговому засіданні АПУ. Після затвердження на засіданні АПУ протоколу Комісії з результатами складання кваліфікаційного іспиту Секретаріат АПУ видає сертифікати.

Термін чинності сертифіката становить п'ять років. Датою видачі сертифіката вважається дата прийняття АПУ відповідного рішення.

Організація продовження терміну чинності сертифікатів аудиторів банків покладається на Комісію. Термін чинності сертифіката продовжується на п'ять років. За продовження терміну чинності сертифіката стягується плата в розмірі 50 відсотків від суми, що встановлена за проведення сертифікації.

Аудитори, термін чинності сертифіката яких закінчується, в разі, якщо вони успішно проходили контрольні тестування за підсумками щорічного удосконалення професійних знань, не раніше як за три і не пізніше як за один місяць до закінчення терміну його чинності мають подати до Комісії на продовження терміну чинності сертифіката такі документи: заяву встановленого зразка; копію трудової книжки, засвідчену нотаріально або на

останньому місці роботи; сертифікат, термін чинності якого закінчується; звіт про надання аудитором банків аудиторських послуг банкам; копії свідоцтв про щорічне удосконалення професійних знань аудиторів; документ про внесення плати за продовження чинності сертифіката; копію першої сторінки паспорта, засвідчену нотаріально або на останньому місці роботи.

Після отримання від аудитора заяви про продовження терміну чинності сертифіката та інших документів і їх розгляду Комісія має право призначити вдруге складання аудитором кваліфікаційного іспиту в разі, якщо:

- до аудитора застосовувалися стягнення АПУ щодо обмеження здійснення аудиторської діяльності або мали місце претензії з боку НБУ стосовно здійснення аудиту банків;

- аудитор протягом двох років поспіль не виконував вимоги щодо щорічного удосконалення професійних знань;

- аудитор несвоєчасно подав до АПУ документи на продовження терміну чинності сертифіката.

У разі, якщо Комісія має документальне підтвердження незадовільної ділової репутації аудитора, вона відмовляє такому аудитору в продовженні терміну дії сертифіката.

Комісія приймає рішення про продовження терміну чинності сертифіката за умови наявності в АПУ підтвердження щодо щорічного надання аудитором банків будь-яких аудиторських послуг банкам за період терміну чинності сертифіката й відсутності до нього зауважень.

ТЕМА 2. СТАНДАРТИ АУДИТУ ТА КОДЕКС ЕТИКИ

Питання до розгляду

- 2.1 *Аудиторські стандарти: призначення та класифікація.*
- 2.2 *Міжнародні стандарти аудиту Міжнародної федерації бухгалтерів.*
- 2.3 *Кодекс етики професійних бухгалтерів Міжнародної федерації бухгалтерів.*
- 2.4 *Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту, видані Інститутом Внутрішніх Аудиторів.*

2.1. Аудиторські стандарти: призначення та класифікація

Відповідно до статті 6 Закону України «Про аудиторську діяльність» при здійсненні аудиторської діяльності аудитори та аудиторські фірми застосовують відповідні стандарти аудиту.

Аудиторські стандарти – це нормативні документи, що регламентують єдині вимоги щодо здійснення та оформлення аудиту і супутніх послуг, а також щодо оцінки якості аудиту, підготовки аудиторів і визначення їх кваліфікації.

Стандарти визначають загальний підхід до проведення аудиту, масштаб перевірки, види звітів аудитора, питання методології та основні принципи, яких мають дотримуватись аудитори. На основі стандартів формуються навчальні програми для підготовки аудиторів та однакові вимоги для проведення іспитів. Аудиторські стандарти є підставою для вирішення спірних питань, які можуть виникати між аудитором і замовником, а також встановлення ступеня відповідальності аудитора.

Призначення стандартів:

- 1) забезпечують високу якість аудиторської перевірки;
- 2) сприяють впровадженню в аудиторську практику нових наукових досягнень;
- 3) допомагають користувачам зрозуміти процес аудиту;
- 4) підвищують суспільний імідж професії аудитора;
- 5) усувають зайвий контроль з боку держави;
- 6) допомагають аудиторам вести переговори з клієнтом;
- 7) забезпечують зв'язок окремих елементів аудиторського процесу.

Аудиторські стандарти повинні відповідати змінам економічних умов. Відповідно до цих змін стандарти підлягають періодичному перегляду.

Залежно від розробника стандартів і сфери їх застосування аудиторські стандарти поділяються на:

- міжнародні;
- національні;
- внутрішньофірмові (стандарти суспільних аудиторських організацій, стандарти аудиторських фірм).

Міжнародні і національні стандарти залежно від виду аудиту можна поділити на стандарти зовнішнього аудиту і внутрішнього аудиту.

Міжнародні стандарти аудиту (зовнішнього) розробляє Міжнародна федерація бухгалтерів, а Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту — Інститут внутрішніх аудиторів.

Міжнародна федерація бухгалтерів (МФБ) (англ. *International Federation of Accountants (IFAC)*) - це всесвітня організація професійних бухгалтерів. Вона була заснована 7 жовтня 1977 року в Мюнхені, Німеччина, на 11-ому Всесвітньому конгресі бухгалтерів. Її завдання – сприяти розвиткові й удосконаленню бухгалтерської професії за допомогою гармонізованих стандартів із тим, щоб бухгалтери-професіонали могли надавати послуги незмінно високої якості в інтересах суспільства.

МФБ здійснює своє завдання шляхом:

- розробки міжнародних стандартів аудиту та послуг з надання впевненості, етики, освіти та бухгалтерського обліку для державного сектору;
- надання підтримки організаціям – членам федерації у їхніх зусиллях щодо обслуговування дедалі розмаїтішого контингенту бухгалтерів, у тому числі й тих членів федерації, які працюють у бізнесі та промисловості, а також тих, які зайняті на малих та середніх підприємствах і мають власну практику;
- розробки міжнародних програм огляду забезпечення якості послуг для фірм, які здійснюють аудит транснаціональних суб'єктів господарювання;
- забезпечення дотримання організаціями – членами федерації вимог членства, у тому числі й заохочення бухгалтерів до дотримання стандартів високої якості роботи;
- роботи з регулювальними органами, органами, які встановлюють стандарти, а також із фінансовими інституціями з метою визначення способів того, як поширена в усіх країнах професія може максимально сприяти створенню стабільних фінансових відносин у всесвітньому масштабі.

До МФБ входять понад 150 організацій-членів з усього світу, які представляють понад 2,4 мільйона бухгалтерів, що мають власну практику, працюють у сфері освіти, в державному секторі, у промисловості й торгівлі.

Головний офіс МФБ розташований у місті Нью-Йорку, і в ньому працюють бухгалтери-професіонали з усього світу.

Інститут внутрішніх аудиторів (ІВА) (*Institute of Internal Auditing - ІІА*)- міжнародна професійна асоціація, яка об'єднує 170 000 членів у більш ніж 165 країнах світу. ІВА був заснований в 1941 році. Його штаб-квартира розташована в Сполучених Штатах Америки, є єдиною глобальною платформою професії внутрішнього аудитора. ІВА ефективно реагує на сучасні виклики ринкової економіки, встановлюючи єдині Міжнародні професійні стандарти внутрішнього аудиту, надаючи всім своїм членам широкі освітні можливості, підтримуючи професійні кваліфікаційні програми, а також здійснюючи дослідження у сфері внутрішнього аудиту та забезпечуючи ефективні комунікації і співробітництво своїх членів.

Національні стандарти

В Україні до 31.12.1998 р. діяли тимчасові національні нормативи аудиту. Починаючи з 1.01.1999 р., рішенням АПУ № 73 від 18.02.1998 р. було введено в дію 32 Національні нормативи аудиту, які мали таку класифікацію:

1—2 — «Вступний матеріал»;

3—8 — «Відповідальність»;

9—11 — «Планування»;

12—13 — «Внутрішній контроль»;

14—22 — «Аудиторські докази»;

23—25 — «Використання роботи інших фахівців»;

26—27 — «Аудиторські висновки та звіти»;

28—29 — «Окремі вимоги до аудиторських висновків та звітів»;

30—32 — «Нормативи, які регулюють спеціальні умови проведення аудиту».

В основі розробки національних нормативів аудиту було покладено міжнародні стандарти аудиту (МСА) Міжнародної Федерації бухгалтерів.

Починаючи з 1 січня 2004 р. Міжнародні стандарти аудиту МФБ (редакції 2003 р.) були прийняті в Україні у якості Національних стандартів аудиту (рішення АПУ від 18 квітня 2003 р. № 122/2).

У подальшому АПУ приймала рішення про прийняття в якості національних стандартів МСА редакції 2006 (рішення АПУ від 30 листопада 2006 р. № 168/7), редакції 2010 року (рішення АПУ від 31.03.2011 р. № 229/7 із змінами від 03.11.2011 р. № 240/7), редакції 2012 р. (рішення АПУ від 12.02.2014 р. № 290/7), редакції 2013 р.

Починаючи з 1.02.2016 р. в Україні в якості національних стандартів аудиту використовуються Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, що видані МФБ у 2014 р.

Зауважимо, що згідно із Законом України «Про аудиторську діяльність», затвердження стандартів аудиту є виключним правом АПУ. Затверджені АПУ стандарти аудиту є обов'язковими для дотримання аудиторами, аудиторськими фірмами та суб'єктами господарювання. АПУ за погодженням з Міжнародною федерацією бухгалтерів щорічно здійснює переклад та видання українською мовою Міжнародних стандартів аудиту.

До національних стандартів, що використовувалися в банківській системі України до 2016 р. відносились національні стандарти внутрішнього аудиту в банках, які знайшли відображення в Методичних вказівках щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в комерційних банках України, схвалених постановою Правління НБУ № 358 від 20.07.1999 р. Даний нормативний акт втратив чинність.

Внутрішньофірмові стандарти аудиту (ВСА) можна визначити як сукупність принципів, методів, прийомів і способів, що використовуються аудиторською фірмою при наданні аудиторських послуг, підготовці

документації, виходячи із встановлених правил та особливостей діяльності аудиторської фірми.

Хоча підготовка внутрішньобанківських стандартів аудиту не є обов'язковою для банків України, банки все ж розробляють власні внутрішньобанківські стандарти аудиту, які базуються на міжнародних професійних стандартах внутрішнього аудиту ІВА.

Необхідність у розробці внутрішньобанківських стандартів пояснюється застосуванням різними банками індивідуально розроблених пояснень, інтерпретації і узагальнень існуючих стандартів. Вони сприяють побудові ефективної служби внутрішнього аудиту, вдосконаленню практики проведення внутрішнього аудиту, забезпеченню якісного аналізу й оцінки системи внутрішнього контролю та уніфікації аудиторської звітності.

2.2. Міжнародні стандарти аудиту Міжнародної федерації бухгалтерів

Міжнародні стандарти аудиту, повна назва яких ***Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (далі МСА)*** – це міжнародні професійні стандарти для здійснення аудиторської діяльності. Вони видаються Міжнародною федерацією бухгалтерів через Раду з Міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості.

Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання МФБ 2014 р.) охоплюють такі документи:

1. ***Міжнародні стандарти контролю якості*** (МСКЯ 1- 99). До цієї групи входить один стандарт МСКЯ 1 «Контроль якості для фірм, що виконують аудити та огляди фінансової звітності, а також інші завдання з надання впевненості і супутні послуги» .

2. ***Міжнародні стандарти аудиту*** (МСА 100 - 999). МСА викладено в контексті аудиту фінансових звітів незалежним аудитором. Дана категорія включає 36 МСА, які тематично поділено на 6 груп:

- ✓ ***200-299 Загальні принципи та відповідальність*** (МСА 200, 210, 220, 230, 240, 250, 260, 265);
- ✓ ***300-499 Оцінка ризиків та дії у відповідь на оцінені ризики*** (МСА 300, 315, 320, 330, 402, 450);
- ✓ ***500-599 Аудиторські докази*** (МСА 500,501,505, 510, 520, 530,540, 550, 560, 570, 580);
- ✓ ***600-699 Використання роботи інших фахівців*** (МСА600, 610,620);
- ✓ ***700-799 Аудиторські висновки та звітність*** (МСА 700, 705, 706, 710, 720);
- ✓ ***800-899 Спеціалізовані сфери*** (МСА 800, 805, 810).

3. **Нотатки з міжнародної практики аудиту** (НМПА 1000). Дана категорія містить НМПА 1000 «Особливі міркування під час аудиту фінансових інструментів». НМПА не є обов'язковими для виконання, але вони надають аудиторам важливу практичну допомогу.

4. **Міжнародні стандарти завдань з огляду історичної фінансової інформації** (МСЗО 2000 – 2699). Дана категорія включає два стандарти МСЗО 2400 та МСЗО 2410.

5. **Міжнародні стандарти завдань з надання впевненості, що не є аудитами чи оглядами історичної фінансової інформації** (МСЗНВ 3000 - 3699). Застосовуються під час завдань з надання впевненості, що не є аудитами чи оглядами історичної фінансової інформації. Ця категорія стандартів охоплює 2 групи:

- 3000 – 3399 Стандарти, застосовні до всіх завдань з надання впевненості (МСЗНВ 3000);
- 3400 – 3699 Стандарти для спеціалізованих сфер (МСЗНВ 3400, 3402, 3410, 3420,).

6. **Міжнародні стандарти супутніх послуг** (МССП 4000 - 4699). До них відносяться МССП 4400 та МССП 4410.

2.3. Кодекс етики професійних бухгалтерів Міжнародної федерації бухгалтерів

Професійна етика – система конкретизованих моральних норм і принципів з врахуванням особливостей тієї чи іншої професійної діяльності людини.

Кодекс етики професійних бухгалтерів є основою визначення етичних вимог (кодексів етики, детальних правил, рекомендацій, стандартів поведінки), які висувуються стосовно аудиторів у кожній окремій країні (з урахуванням особливостей у мові, культурі, правових та соціальних системах).

Кодекс етики МФБ установлює стандарти поведінки професійних бухгалтерів і викладає основні принципи, яких повинні дотримуватися професійні бухгалтери для досягнення загальних цілей. Кодекс етики МФБ визнає, що цілі бухгалтерської (аудиторської) професії полягають у виконанні роботи відповідно до найвищих стандартів професіоналізму, у забезпеченні найкращих результатів роботи і в цілому у виконанні вимоги про дотримання суспільних інтересів.

Окремі країни мають власні національні Кодекси професійної етики бухгалтерів (аудиторів). У випадку, коли будь-яка національна вимога суперечить певному положенню Кодексу етики МФБ, має виконуватися національна вимога. Деякі країни, у тому числі й Україна, як національний кодекс прийняли Кодекс етики МФБ без жодних змін.

Згідно з рішенням АПУ від 12.02.2014 р. № 290/7, Кодекс етики професійних бухгалтерів Міжнародної федерації бухгалтерів у редакції 2012 р. є обов'язковим до застосування аудиторами України з 1 травня 2014 року.

Кодекс етики професійних бухгалтерів, затверджений МФБ, поділяється на три частини:

Частина А «Загальне застосування Кодексу» встановлює фундаментальні принципи професійної етики і описує концептуальну основу, яка необхідна для:

- а) виявлення загроз відступу від фундаментальних принципів;
- б) оцінки значущості виявлених загроз;
- в) застосування застережних заходів для усунення загроз або зменшення їх до прийняттого рівня.

Згідно з частиною А Кодексу, професійний бухгалтер повинен дотримуватися таких фундаментальних принципів, як:

Чесність (доброчесність) означає зобов'язання кожного аудитора бути відвертим та чесним в усіх професійних та ділових стосунках.

Об'єктивність означає зобов'язання всіх аудиторів не ставити під загрозу їхнє професійне чи ділове судження внаслідок упередженості, конфлікту інтересів або неправомірного впливу з боку інших осіб.

Професійна компетентність та належна ретельність - цей принцип реалізується шляхом підтримки професійних знань аудитора на рівні, необхідному для надання клієнтові професійних послуг із відповідною якістю, та ретельним застосуванням у професійній практиці вимог стандартів аудиту.

Конфіденційність - аудитор зобов'язаний утримуватися від розкриття за межами аудиторської фірми конфіденційної інформації, яку він отримав у результаті професійних чи ділових стосунків, без належного на те дозволу. Аудитор також не повинен використовувати конфіденційну інформацію для власної вигоди чи на користь третіх сторін.

Професійна поведінка - цей принцип означає зобов'язання всіх аудиторів дотримуватися відповідних законів та нормативних актів, а також уникати будь-яких дій, що можуть дискредитувати професію.

Це стосується дій, щодо яких розсудлива та проінформована людина, оцінюючи конкретні факти та обставини, дійшла б висновку, що вони негативно впливають на добру репутацію професії.

Частини Б та В розглядають застосування концептуальної основи в певних ситуаціях. Вони містять приклади застережних заходів для уникнення загрози недотримання фундаментальних принципів.

В частині Б розкриваються питання щодо професійного призначення, конфлікту інтересів, гонорарів та інших винагород, діяльності, рекламування професійних послуг, подарунків та заохочення, зберігання активів клієнта, об'єктивності та незалежності.

В частині В розкриваються такі питання, як: потенційні конфлікти; підготовка та подання інформації; достатня компетентність; фінансові інтереси; заохочення.

При цьому частина Б стосується професійних бухгалтерів-практиків, а частина В – професійних штатних бухгалтерів. Згідно з роз'ясненнями АПУ, професійними бухгалтерами вважаються особи, які працюють у сферах, пов'язаних з бухгалтерським обліком, аудитом, фінансами та оподаткуванням,

та мають відповідну підтверджену кваліфікацію. А бухгалтери-практики - це аудиторі, які працюють в аудиторських фірмах або надають професійні аудиторські послуги, як фізичні особи-підприємці.

2.4. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту, видані Інститутом Внутрішніх Аудиторів

Метою Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту, що видані Інститутом внутрішніх аудиторів (ІВА) є:

- 1) встановити основні принципи практики внутрішнього аудиту;
- 2) визначити концептуальну базу, що лежить в основі широкого кола послуг у сфері внутрішнього аудиту;
- 3) створити основу для оцінки діяльності внутрішнього аудиту;
- 4) сприяти удосконаленню систем і процесів усередині організацій.

Стандарти є сфокусованими на принципах і забезпечують основу для проведення внутрішнього аудиту. *Стандарти складаються з:*

- 1) Положень щодо основних вимог до професійної практики внутрішнього аудиту та оцінки ефективності її здійснення, що є прийнятними для застосування в різних країнах як на рівні організацій, так і окремих осіб;

2) Тлумачень, що роз'яснюють терміни чи концепції, що містяться у Положеннях.

- 3) Глосарій термінів, що наводяться у стандартах.

Щоб розуміти та застосовувати Стандарти правильно необхідно розглядати основні положення Стандартів, їх інтерпретації, а також тлумачення окремих термінів у Словнику.

Стандарти складаються зі Стандартів якісних характеристик (Attribute Standards) та Стандартів діяльності (Performance Standards).

У Стандартах якісних характеристик розглядаються характеристики організацій і осіб, що надають послуги внутрішнього аудиту. Ці стандарти включають:

1000 - Цілі, повноваження та обов'язки.

1010 – Визнання визначення внутрішнього аудиту, Кодексу Етики та Стандартів у статуті внутрішнього аудиту.

1100 – Незалежність і об'єктивність.

1110 – Організаційна незалежність.

1111 – Пряма взаємодія з радою.

1120 – Індивідуальна об'єктивність.

1130 – Обмеження незалежності та об'єктивності.

1200 – Професійна компетентність та належна ретельність.

1210 – Професійна компетентність.

1220 – Належна професійна ретельність.

1230 – Постійний професійний розвиток.

1300 – Програма забезпечення та підвищення якості.

1310 – Вимоги до програми забезпечення та підвищення якості.

- 1311 – Внутрішні оцінки.
- 1312 – Зовнішні оцінки.
- 1320 – Звітність за програмою забезпечення та підвищення якості.
- 1321 – Використання фрази «Відповідає Міжнародним стандартам професійної практики внутрішнього аудиту»
- 1322 – Розкриття інформації про невідповідність.

Стандарти діяльності описують суть діяльності внутрішнього аудиту та надають критерії якості, відносно яких може оцінюватися виконання цих послуг. Вони включають:

- 2000 – Управління функцією внутрішнього аудиту.
- 2010 – Планування.
- 2020 – Надання інформації та затвердження.
- 2030 – Управління ресурсами.
- 2040 – Політика й процедури.
- 2050 – Координація діяльності.
- 2060 – Звітування вищому виконавчому керівництву та раді.
- 2070 – Зовнішній постачальник послуг та відповідальність організації за внутрішній аудит.
- 2100 – Сутність роботи внутрішнього аудиту.
- 2110 – Корпоративне управління.
- 2120 – Управління ризиками .
- 2130 – Контроль.
- 2200 – Планування завдання.
- 2201 – Фактори, що необхідно враховувати при плануванні.
- 2210 – Цілі завдання.
- 2220 – Обсяг завдання.
- 2230 – Розподіл ресурсів завдання.
- 2240 – Робоча програма завдання.
- 2300 – Виконання завдання.
- 2310 – Збір інформації.
- 2320 – Аналіз та оцінка.
- 2330 – Документування інформації.
- 2340 – Контроль за виконанням завдання.
- 2400 – Звітування результатів.
- 2410 – Критерії звітування.
- 2420 – Якість звітів.
- 2421 – Помилки та упущення.
- 2430 – Використання фрази «Виконано у відповідності до Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту».
- 2431 – Розкриття інформації про невідповідність.
- 2440 – Поширення результатів.
- 2450 – Загальні висновки.
- 2500 – Моніторинг подальших заходів.
- 2600 – Звітування про прийняття ризику.

ТЕМА 3: АУДИТОРСЬКИЙ ЗВІТ

Питання до розгляду

- 3.1. *Поняття аудиторського звіту та його регламентація.*
- 3.2. *Структура і зміст аудиторського звіту.*
- 3.3. *Види та структура аудиторських звітів за формою висловлення думки.*
- 3.4. *Пояснювальні параграфи та параграфи з інших питань у звіті незалежного аудитора.*
- 3.5. *Вимоги щодо аудиторського звіту за результатами щорічної аудиторської перевірки фінансової звітності банків України.*

3.1. Поняття аудиторського звіту та його регламентація

Метою фінансової звітності банку є надання фінансової інформації, яка є корисною для нинішніх та потенційних інвесторів, позикодавців та інших кредиторів у прийнятті ними рішень про надання банку ресурсів.

До складу фінансової звітності, яку складають банки України входять:

- ✓ звіт про фінансовий стан;
- ✓ єдиний звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід, або два окремих звіти: 1) звіт про прибутки і збитки та 2) звіт про сукупний дохід;
- ✓ звіт про зміни у власному капіталі;
- ✓ звіт про рух грошових коштів;
- ✓ примітки .

Згідно з статтею 69 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банки зобов'язані не пізніше 30 квітня наступного за звітним року оприлюднювати річну фінансову звітність разом із **аудиторським висновком**, а також інформацію в обсязі, визначеному НБУ, про власників істотної участі у банку шляхом публікації в періодичних виданнях та/або поширення як окремих друкованих видань чи розміщення в мережі Інтернет. Стаття 70 цього ж Закону зобов'язує банки забезпечити проведення щорічної перевірки фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності аудиторською фірмою відповідно до законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів НБУ, норм і стандартів аудиту, затверджених Аудиторською палатою України згідно з міжнародними стандартами аудиту та етики.

Метою аудиту фінансової звітності, згідно з *МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до МСА»*, є підвищення ступеня довіри до неї визначених користувачів. Її досягають через висловлення аудитором думки про те, чи складена фінансова звітність у всіх суттєвих аспектах відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності. Ця думка висловлюється в письмовій формі в аудиторському звіті.

Отже, аудиторський звіт є кінцевим етапом цілого аудиторського процесу. Він забезпечує впевненість у фінансовій звітності її користувачів. У

вітчизняній економічній літературі і нормативно-правових актах стосовно аудиторського звіту вживаються різні терміни, зокрема аудиторський висновок, звіт аудитора.

Згідно із Законом «Про аудиторську діяльність», **аудиторський висновок** - документ, що складений відповідно до стандартів аудиту та передбачає надання впевненості користувачам щодо відповідності фінансової звітності або іншої інформації концептуальним основам, які використовувалися при її складанні. **Концептуальними основами** можуть бути МСФЗ, національні П(С)БО, закони та інші нормативно-правові акти України, внутрішні вимоги та положення суб'єктів господарювання, інші джерела.

Слід зауважити, що від часу запровадження в Україні обов'язкового зовнішнього аудиту банківської річної фінансової звітності, концептуальна основа її складання неодноразово змінювалася. З 1.01.1998 р. було розпочато перехід банківської системи на Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. Упродовж 1998 – 2011 років НБУ кілька разів перевидавав інструкції, що регулюють порядок складання банками фінансової звітності з метою узгодити вимоги національного законодавства з вимогами МСФЗ, які теж постійно змінюються. З 1 січня 2012 р. в Україні було запроваджено обов'язковість складання фінансової звітності за МСФЗ для окремих суб'єктів господарювання, у тому числі й банків. Отже, на сьогодні **концептуальною основою фінансової звітності банків України є МСФЗ.**

Вимоги щодо аудиторського звіту містяться у таких Міжнародних стандартах аудиту (МСА):

МСА 700 «Формулювання думки та надання звіту щодо фінансової звітності»;

МСА 705 «Модифікація думки у звіті незалежного аудитора»;

МСА 706 «Пояснювальні параграфи та параграфи з інших питань у звіті незалежного аудитора»;

МСА 710 «Порівняльна інформація - відповідні показники і порівняльна фінансова звітність»;

МСА 720 «Відповідальність аудитора щодо іншої інформації в документах, що містять перевірену аудитором фінансову звітність».

3.2. Структура і зміст аудиторського звіту

Структура і зміст аудиторського звіту регламентується **МСА 700 «Формулювання думки та надання звіту щодо фінансової звітності»**. Згідно з цим стандартом, аудиторський звіт повинен включати такі елементи:

1. Заголовок. Аудиторський звіт має заголовок, який чітко вказує на те, що це є звіт незалежного аудитора.

2. Адресат. Вказується кому адресовано аудиторський звіт. Як правило, аудиторський звіт за результатами зовнішнього аудиту фінансової звітності банків адресується акціонерам і правлінню банку.

3. Вступний параграф. В ньому вказується: суб'єкт господарювання, фінансова звітність якого перевірена аудитором; назва кожного фінансового

звіту, що входить до складу фінансової звітності; дата або період, які охоплюються фінансовою звітністю.

4. Відповідальність управлінського персоналу за фінансову звітність.

У цьому розділі описується відповідальність управлінського персоналу за складання фінансової звітності відповідно до застосованої концептуальної основи фінансової звітності, а також за такий внутрішній контроль, який він вважає необхідним для складання фінансової звітності, яка не містить суттєвих викривлень унаслідок шахрайства або помилки.

5. Відповідальність аудитора. В цьому розділі зазначається, що відповідальністю аудитора є висловлення думки щодо фінансової звітності на основі результатів аудиту, а також, вказується, що аудит проводився відповідно до МСА і що ці стандарти вимагають від аудитора дотримання етичних вимог, планування і виконання аудиту для отримання обґрунтованої впевненості в тому, що фінансова звітність не містить суттєвих викривлень. Цей розділ також містить опис масштабу аудиторської перевірки. В кінці цього розділу обов'язково вказується чи забезпечують отримані аудиторські докази, на думку аудитора, достатню та відповідну основу для висловлення аудиторської думки.

6. Аудиторська думка (висновок). Цей розділ містить висновок аудитора, що базується на результатах проведеного аудиту фінансової звітності. Ця частина аудиторського звіту є найголовнішою, навіть інколи цілий аудиторський звіт називають аудиторською думкою чи аудиторським висновком.

Згідно з вимогами НБУ, в цьому розділі має бути використане одне з двох наведених нижче формулювань, які вважаються рівноцінними:

а) фінансова звітність банку відображає (або не відображає) достовірно, в усіх суттєвих аспектах його фінансовий стан відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності; або

б) фінансова звітність надає (не надає) достовірну та справедливу інформацію про фінансовий стан банку відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності.

7. Підпис аудитора.

8. Дата аудиторського звіту. Аудиторський звіт датується не раніше від дати, на яку аудитор отримав достатні та відповідні аудиторські докази, на основі яких буде ґрунтуватися його думка щодо фінансової звітності, включаючи докази того, що: а) було складено всі звіти, що входять до складу фінансової звітності, включаючи пов'язані примітки; та б) ті, кого наділено визнаними повноваженнями, підтвердили, що вони несуть відповідальність за цю фінансову звітність.

Дата аудиторського звіту є важливою для користувачів, тому, що вона вказує на останній день аудиторської відповідальності за перевірку суттєвих подій, які відбулися після дати фінансової звітності.

9. Адреса аудитора. Ця інформація може бути розміщена як в кінці аудиторського звіту, так і в матриці бланку аудиторської фірми.

3.3. Види аудиторських звітів за формою висловлення думки

В аудиторському звіті думка аудитора за формою висловлення може бути двох видів: немодифікована (позитивна) або модифікована.

Немодифікована думка – думка, висловлена аудитором, якщо він дійшов висновку про те, що фінансова звітність складена в усіх суттєвих аспектах відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності.

Приклад немодифікованої аудиторської думки

Висловлення думки

На нашу думку, дана окрема фінансова звітність відображає достовірно, в усіх суттєвих аспектах, фінансовий стан банку станом на 31 грудня 2016 року, а також фінансові результати його діяльності та рух грошових коштів за рік, який закінчився цією датою, у відповідності до Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Відповідальність аудитора за формулювання модифікованої аудиторської думки розглядається *МСА 705 «Модифікація думки у звіті незалежного аудитора»*. Згідно з цим стандартом, аудитор висловлює модифіковану думку, якщо він:

- а) на основі отриманих аудиторських доказів доходить висновку, що фінансова звітність у цілому містить суттєві викривлення, або
- б) не має можливості отримати достатні і прийнятні аудиторські докази, щоб дійти висновку, що фінансова звітність у цілому не містить суттєвих викривлень.

Є три типи модифікованих думок: умовно-позитивна, негативна і відмова від висловлення думки. Рішення, яка модифікована думка є прийнятною, залежить від:

- характеру питання, що призвело до модифікації, тобто чи містить фінансова звітність суттєві викривлення;
- судження аудитора щодо всеохоплюваності впливу або можливого впливу питання на фінансову звітність (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Фактори, що впливають на тип модифікованої думки

Характер питання, у зв'язку з яким виникає необхідність модифікації	Судження аудитора щодо всеохоплюваності впливу чи можливого впливу на фінансову звітність	
	Суттєвий, але не всеохоплюючий	Суттєвий і всеохоплюючий
Фінансова звітність містить суттєві викривлення	Умовно-позитивна думка	Негативна думка
Неможливість отримати достатні і прийнятні аудиторські докази	Умовно-позитивна думка	Відмова від надання думки

Всеохоплюючим на фінансову звітність вважається вплив, який за судженням аудитора: а) не обмежується конкретними елементами, рахунками

або статтями фінансової звітності; б) якщо є й обмеженим, охоплює значну частину фінансової звітності; в) має принципове значення для розуміння фінансової звітності користувачами, якщо йдеться про розкриття інформації.

Згідно з МСА 705, якщо аудитор висловлює модифіковану думку щодо фінансової звітності, він повинен додатково до окремих елементів (розділів), передбачених МСА 700 включити до аудиторського звіту параграф із описанням питання, що призвело до модифікації. При цьому використовуються заголовки **«Підстава для висловлення умовно-позитивної думки», «Підстава для висловлення негативної думки» або «Підстава для відмови для висловлення думки»** залежно від обставин. Цей параграф наводиться безпосередньо перед параграфом, в якому висловлена аудиторська думка.

Якщо аудитор висловлює модифіковану думку, то він використовує заголовки **«Умовно-позитивна думка», «Негативна думка» або «Відмова від висловлення думки»**

Згідно з МСА 705, аудитор висловлює **умовно-позитивну думку** в разі, якщо він:

а) отримавши достатні і прийнятні аудиторські докази, доходить висновку, що взяті окремо або в сукупності викривлення є суттєвими, проте не всеохоплюючими для фінансової звітності; або

б) не має змоги отримати достатні і прийнятні аудиторські докази для обґрунтування думки, проте доходить висновку, що можливий вплив на фінансову звітність невиявлених викривлень, якщо такі є, може бути суттєвим, проте не всеохоплюючим.

Приклад умовно-позитивної аудиторської думки

Умовно-позитивна думка

На нашу думку, за винятком впливу питання, про яке йдеться у параграфі «Підстава для висловлення умовно-позитивної думки», фінансова звітність відображає достовірно, в усіх суттєвих аспектах, фінансовий стан ПАТ «Хрещатик» станом на 31 грудня 2013 року, а також фінансові результати його діяльності та рух грошових коштів за рік, який закінчився цією датою, у відповідності до Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Аудитор висловлює **негативну думку**, якщо він отримавши достатні і прийнятні аудиторські докази, доходить висновку, що викривлення взяті окремо або в сукупності є одночасно і суттєвими, і всеохоплюючими для фінансової звітності.

Приклад негативної думки

Негативна думка

На нашу думку, в зв'язку із значущістю питання, про яке йдеться у параграфі «Підстава для висловлення негативної думки», фінансова звітність не надає достовірну та справедливу інформацію про фінансовий стан ПАТ «Інтербанк» станом на 31 грудня 2014 року, а також фінансові результати його діяльності та рух грошових коштів за рік, який закінчився цією датою, у відповідності до Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Аудитор **відмовляється від висловлення думки** якщо він не має можливості отримати достатні і прийнятні аудиторські докази для

обґрунтування думки і доходить висновку, що можливий вплив на фінансову звітність невиявлених викривлень, якщо такі є, може бути одночасно суттєвим і всеохоплюючим.

Аудитор **відмовляється від висловлення думки** якщо за надзвичайно рідкісних обставин, пов'язаних із численними невизначеностями, він доходить висновку, що незважаючи на отримання достатніх і належних аудиторських доказів по кожній із індивідуальних невизначеностей, неможливо сформулювати думку щодо фінансової звітності у зв'язку з потенційною взаємодією невизначеностей та їх можливим кумулятивним впливом на фінансову звітність.

Приклад відмови від висловлення думки

Відмова від висловлення думки

У зв'язку із значущістю питання, про яке йдеться у параграфі «Підстава для відмови від висловлення думки», ми не мали можливості отримати достатні і належні аудиторські докази, що формували б підставу для висловлення аудиторської думки. Відповідно ми не висловлюємо думку щодо фінансової звітності.

Якщо аудитор висловлює умовно-позитивну або негативну думку, він вносить зміни до описання відповідальності аудитора, де зазначає, що на його думку, отримані аудиторські докази є достатніми і прийнятними для висловлення модифікованої думки.

Якщо аудитор відмовляється від висловлення думки через неможливість отримати достатні і прийнятні аудиторські докази, він повинен змінити вступний параграф і параграф «Відповідальність аудитора».

3.4. Пояснювальні параграфи та параграфи з інших питань у звіті незалежного аудитора

Згідно з *МСА 706 «Пояснювальні параграфи та параграфи з інших питань у звіті незалежного аудитора»*, метою аудитора, який уже сформулював думку щодо фінансової звітності, є привернення уваги користувачів у разі, якщо, на його погляд, це доцільно, через включення до аудиторського звіту чітко викладеної додаткової інформації:

а) до питання, яке хоча й було належно подане чи розкрито у фінансовій звітності, однак, за судженням аудитора, настільки важливе, що є фундаментальним для розуміння фінансової звітності користувачами; або

б) якщо це доцільно, до будь-якого іншого питання, що стосується розуміння користувачами проведеного аудиту, відповідальності аудитора чи аудиторського звіту.

Якщо аудитор вважає за потрібне привернути увагу користувачів до питання, поданого чи розкритого у фінансовій звітності, яке, за його судженням, настільки важливе, що є фундаментальним для розуміння фінансової звітності користувачами, **аудитор включає до аудиторського звіту**

пояснювальний параграф за умови, що він отримав достатні і прийнятні аудиторські докази того, що це питання не було суттєво викривлене у фінансовій звітності. Такий параграф повинен стосуватися тільки тієї інформації, яка була подана чи розкрита у фінансовій звітності.

Згідно з МСА 706, **пояснювальний параграф** — параграф, включений до аудиторського звіту, що стосується питання, яке належно подане або розкрито у фінансовій звітності, та, за судженням аудитора, настільки важливе, що є фундаментальним для розуміння фінансової звітності користувачами.

Якщо аудитор включає пояснювальний параграф до аудиторського звіту, він:

- а) розміщує цей параграф в аудиторському звіті після параграфа «Висловлення думки»;
- б) використовує заголовок «Пояснювальний параграф» чи інший належний заголовок;
- в) у цьому параграфі чітко зазначає питання, що висвітлюється, та де саме у фінансовій звітності можна знайти інформацію, яка повною мірою розкриває його;
- г) зазначає, що аудиторська думка не модифікується у зв'язку з висвітленим питанням.

Приклад «Пояснювального параграфа» в аудиторському звіті

Пояснювальний розділ

Окрема фінансова звітність, яка додається, була підготовлена на основі припущення, що Банк є підприємством, здатним продовжувати свою діяльність на безперервній основі. Як зазначено у Примітці 2(в) до цієї окремої фінансової звітності, негативні показники діяльності Банку викликають серйозні сумніви щодо здатності Банку продовжувати свою діяльність на безперервній основі без постійної підтримки від акціонерів. Плани керівництва стосовно цих питань також викладені у Примітці 2(в) до цієї окремої фінансової звітності. Окрема фінансова звітність не містить коригувань, які могли б знадобитися у результаті вирішення невизначеності.

Якщо аудитор вважає за потрібне повідомити про питання, яке не було подане чи розкрито у фінансовій звітності, проте, за його судженням, є важливим для розуміння користувачами проведеного аудиту відповідальності аудитора та аудиторського звіту, а також не заборонене законодавством, він розкриває це у параграфі аудиторського звіту під заголовком **«Інші питання»** або під іншим належним заголовком.

Параграф з інших питань — параграф, включений до аудиторського звіту, який не стосується питань, поданих або розкритих у фінансовій звітності, проте, за судженням аудитора, є важливим для розуміння користувачами проведеного аудиту, відповідальності аудитора та аудиторського звіту.

Аудитор подає цей параграф після параграфа «Висловлення думки» та пояснювального параграфа або будь-де в аудиторському звіті, якщо зміст параграфа з інших питань стосується розділу «Інша відповідальність аудитора щодо звітності».

Приклад «Параграфу з інших питань» в аудиторському звіті

Інші питання

Аудит фінансової звітності Банку за рік, який закінчився 31 грудня 2013 року, проводив інший аудитор, який надав безумовно-позитивний висновок стосовно цієї звітності 24 березня 2014 року.

3.5. Вимоги щодо аудиторського звіту за результатами щорічної аудиторської перевірки фінансової звітності банків України

Порядок подання банками до НБУ аудиторських звітів та інших документів за результатами щорічної аудиторської перевірки фінансової звітності регламентується Положенням про порядок подання банками до Національного банку України звіту аудитора за результатами щорічної перевірки фінансової звітності, затверджене постановою Правління НБУ від 9.09.2003 р. № 389

Згідно з цим Положенням, аудиторська фірма зобов'язана письмово повідомити Національний банк про виявлені під час проведення аудиту та надання інших аудиторських послуг викривлення показників фінансової звітності, порушення та недоліки в роботі банку, що можуть призвести до його неплатоспроможності, у тому числі значних втрат регулятивного капіталу, не пізніше наступного дня після виявлення до дати складання аудиторською фірмою та надання банку звіту аудитора.

Аудиторський звіт та інші документи аудиторської фірми щодо підтвердження (або непідтвердження) достовірності, повноти та відповідності законодавству України фінансової звітності банку, мають бути оформлені у вигляді «Звіту незалежного аудитора».

Банк зобов'язаний подавати щорічно *не пізніше 30 квітня* року, наступного за звітним, до Національного банку та до його відповідного територіального управління, яке здійснює нагляд за цим банком, по одному примірнику звіту аудитора про перевірку річної фінансової звітності. Разом зі звітом аудитора подається:

- *виписка з протоколу загальних зборів учасників банку*, на яких було розглянуто звіт аудитора та затверджено заходи за результатами його розгляду. (Якщо учасником банку є одна особа, то банк подає виписку з рішення одноосібного учасника про розгляд звіту аудитора та затвердження заходів за результатами його розгляду);

- *річна фінансова звітність (консолідована фінансову звітність)*.

Аудиторський звіт, який подається банком до Національного банку, крім іншого, має містити:

- 1) *висновок аудиторської фірми* (немодифіковану або модифіковану думку - умовно-позитивну думку, негативну думку, відмову від висловлення думки) про відповідність річної фінансової звітності

дійсному фінансовому стану банку відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності,

- 2) ***а також іншу інформацію (оцінку)***, яка має бути викладена в окремому розділі звіту аудитора за параграфом про аудиторську думку, стосовно:
- відповідності (достовірності відображення) розподілу активів і пасивів банку за строками до погашення у формі статистичної звітності про структуру активів та пасивів за строками, що складається банком для подання до НБУ, станом на 1 січня року, наступного за звітним";
 - якості управління активами та пасивами банку;
 - достатності резервів та капіталу банку, яка повинна визначатися на підставі аналізу якості активів банку, а також операцій з інсайдерами/ пов'язаними особами відповідно до вимог нормативно-правових актів Національного банку, у тому числі з питань регулювання діяльності банків та оцінки ризиків щодо формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями;
 - адекватності системи управління ризиками банку;
 - адекватності бухгалтерського обліку, процедур внутрішнього аудиту та заходів контролю банку;

У звіті аудитора аудиторською фірмою може бути висловлена думка щодо інших аспектів діяльності банку відповідно до вимог законів України, стандартів та нормативно-правових актів Національного банку.

У разі висловлення аудиторською фірмою модифікованої думки до звіту аудитора безпосередньо перед параграфом, в якому висловлюється думка, має бути включено параграф з описанням питання, що призвело до модифікації, та надано кількісне визначення фінансового впливу викривлення на фінансову звітність.

У разі отримання банком звіту аудитора, що містить відмову щодо підтвердження (відмову від висловлення думки, негативну думку) достовірності, повноти та відповідності законодавству України його фінансової звітності, банк протягом трьох робочих днів має письмово повідомити про це Національний банк та його територіальне управління, яке здійснює нагляд за цим банком, надіславши звіт аудитора та пояснення щодо причин виникнення такої ситуації.

У разі укладення банком угоди про проведення аудиту, зокрема відповідно до стандартів звітності материнської компанії, банк повинен подати до відповідного територіального управління Національного банку та/або Національного банку результати такого аудиту банку, викладені українською мовою, у місячний строк після його закінчення додатково до звіту аудитора, підготовленого згідно з вимогами цього Положення.

Звіт аудитора, який подається до Національного банку, має бути викладений українською мовою, підписаний керівником аудиторської фірми, яка внесена до Реєстру аудиторських фірм, та засвідчений відбитком печатки аудиторської фірми.

Якщо керівник аудиторської фірми не є аудитором банків, то звіт аудитора, крім нього, має бути підписаний аудитором (аудиторами) банків,

який здійснював аудит у цьому банку, із зазначенням реквізитів його сертифіката аудитора банків. Звіт аудитора та річна фінансова звітність подаються банком у зброшурованому вигляді.

Національний банк за результатами розгляду звіту аудитора в разі потреби проводить зустрічі з банком та аудиторською фірмою. Банк та аудиторська фірма зобов'язані надати Національному банку на його вимогу пояснення, у тому числі письмові, з питань проведення аудиту банку.

Аудиторська фірма на письмову вимогу Національного банку та з урахуванням положень Міжнародного стандарту контролю якості 1 «Контроль якості для фірм, що виконують аудити та огляди фінансової звітності, а також інші завдання з надання впевненості і супутні послуги» зобов'язана подати НБУ та уповноваженим ним особам робочі документи аудиторської фірми з питань проведення аудиту банку на паперових та/або електронних носіях.

Пояснення банку та аудиторської фірми, а також робочі документи аудиторської фірми мають бути подані до Національного банку протягом п'яти робочих днів з дня отримання звернення від Національного банку, якщо у зверненні не встановлений інший строк.

ТЕМА 4. ПЛАНУВАННЯ АУДИТУ ТА АУДИТОРСЬКА ДОКУМЕНТАЦІЯ

Питання до розгляду

4.1. *Сутність та мета планування аудиту.*

4.2. *Етапи планування аудиту.*

4.3. *Поняття, види та призначення аудиторської документації.*

4.1. Сутність та мета планування аудиту

Процес планування аудиту здійснюють на початковій стадії аудиторської перевірки, і його основною метою є надання аудиторами клієнтам якісних аудиторських послуг у встановлений договором термін.

Обсяг робіт з планування аудиту залежить від таких факторів: масштаб і складність аудиту, кваліфікація аудитора та його практичний досвід, бізнес клієнта, його величина.

Основними показниками планування аудиторської перевірки є: обсяг робіт (послуг), чисельність аудиторського персоналу, залученого до перевірки; потреба в кількості запрошених спеціалістів і експертів зі сторони; кількість днів, відведених на перевірку; витрати на аудит; очікуваний дохід тощо.

Відповідальність аудитора за планування аудиту фінансової звітності регламентується *МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності»*. Згідно з цим стандартом, метою аудитора є планування аудиту так, щоб його можна було виконати ефективно.

Планування аудиторської перевірки допомагає аудитору приділити відповідну увагу важливим сферам аудиту; своєчасно ідентифікувати та вирішувати потенційні проблеми; належно організовувати й управляти завданням з аудиту з метою його ефективного та кваліфікованого виконання; допомагає обрати членів аудиторської групи із завдання, що мають відповідний рівень підготовки та компетентності, щоб діяти у відповідь на очікувані ризики, а також спрощує належний розподіл роботи між ними.

Планування аудиту включає встановлення *загальної стратегії аудиту* для завдання та *розробку плану аудиту*.

МСА 300 вимагає, щоб аудитор визначав *загальну стратегію аудиту*, яка б встановлювала обсяг, час і напрям аудиту, а також спрямовувала розробку плану аудиту. Встановлюючи загальну стратегію аудиту, аудитор повинен:

- ідентифікувати характеристики завдання, які визначатимуть його обсяг;
- встановити звітні цілі завдання для планування часу аудиту та характеру необхідного повідомлення інформації;
- розглянути чинники, які з погляду професійного судження аудитора є важливими для спрямування зусиль аудиторської групи із завдання;
- розглянути діяльність, що передує завданню, та, якщо це застосовно, чи є належними знання суб'єкта господарювання за результатами виконання інших завдань партнером із завдання;
- уточнити характер, час та обсяг ресурсів, необхідних для виконання завдання.

Процес визначення загальної стратегії аудиту допомагає аудитору визначати (за умови завершення виконання процедур оцінки ризиків) такі питання, як:

- ресурси, необхідні для конкретних сфер аудиту, наприклад використання у сферах високого ризику членів аудиторської групи, що мають відповідний досвід, або залучення експертів зі складних питань;
- кількість ресурсів, необхідних для покриття конкретних сфер аудиту, наприклад кількість членів аудиторської групи, призначених для спостереження за процесом інвентаризації у важливих місцях, обсяг перевірки роботи інших аудиторів у разі аудиту групи або бюджет часу аудиту в годинах, який потрібно виділити для покриття сфер підвищеного ризику;
- час застосування таких ресурсів, наприклад на проміжному етапі аудиту або на основні дати зміни облікових періодів;
- управління, використання та нагляд за такими ресурсами, наприклад графік проведення інструктажів і нарад групи за результатами роботи, проведення огляду результатів роботи партнером та менеджером із завдання, а також проведення огляду якості виконання завдання.

Після визначення загальної стратегії аудиту аудитор повинен розробити *план аудиту*, спрямований на розгляд різних питань, ідентифікованих у загальній стратегії аудиту, з урахуванням необхідності досягнення цілей аудиту через ефективне використання ресурсів аудитора. Визначення загальної стратегії та детального плану аудиту не обов'язково є окремими або

послідовними процесами; вони швидше тісно взаємопов'язані, оскільки зміни в одному можуть призвести до відповідних змін в іншому. МСА 300 вимагає, щоб аудитор розробив план аудиту з описом:

- характеру, часу та обсягу запланованих процедур оцінки ризиків;
- характеру, часу та обсягу запланованих подальших аудиторських процедур на рівні твердження;
- інших запланованих аудиторських процедур, які слід виконати для дотримання вимог МСА під час виконання завдання.

План аудиту є більш детальним, ніж загальна стратегія аудиту, оскільки він включає характер, час та обсяг аудиторських процедур, які будуть виконувати члени аудиторської групи із завдання. Планування таких аудиторських процедур відбувається протягом усього періоду аудиту, оскільки план цього завдання з аудиту постійно уточнюється. Наприклад, планування аудиторських процедур оцінки ризиків відбувається на початку процесу аудиту. При цьому планування характеру, часу й обсягу конкретних подальших аудиторських процедур залежить від результатів виконання процедур оцінки ризиків.

У результаті непередбачених подій, змін в обставинах або аудиторських доказів, отриманих під час виконання аудиторських процедур, у аудитора може виникнути необхідність модифікувати загальну стратегію аудиту та план аудиту і, як наслідок, заплановані характер, час та обсяг подальших аудиторських процедур виходячи із переоцінки раніше оцінених ризиків. Така необхідність може виникати тоді, коли аудитор отримує інформацію, яка значно відрізняється від тієї, що була доступною йому під час планування аудиторських процедур. Наприклад, аудиторські докази, отримані під час виконання процедур по суті, можуть суперечити аудиторським доказам, отриманим під час тестування заходів внутрішнього контролю.

Згідно з МСА 300, аудитор повинен включати в аудиторську документацію:

- загальну стратегію аудиту;
- план аудиту;
- будь-які важливі зміни, внесені під час виконання завдання з аудиту, в загальну стратегію та план аудиту, а також причини внесення цих змін.

4.2. Етапи планування аудиту

Процес планування аудиту банку можна поділити на сім основних етапів:

1. Попереднє планування.
2. Збір загальних відомостей про банк.
3. Збір інформації про правові зобов'язання банку.
4. Виконання попередніх аналітичних процедур.
5. Визначення суттєвості та оцінка прийняттого аудиторського ризику та властивого ризику.
6. Ознайомлення з системою внутрішнього контролю та оцінка ризику контролю.

7. Розробка загального плану і програми аудиту.

На етапі попереднього планування приймають рішення щодо проведення аудиту, визначають причини, за якими банк обґрунтовує своє замовлення на аудит, здійснюють підбір персоналу для виконання аудиторських обов'язків і складають письмове зобов'язання.

На етапі збору загальних відомостей про клієнта аудитор зобов'язаний добре вивчити сферу діяльності та види операцій, які здійснює банк, ризики, пов'язані з банківським бізнесом, а також вимоги щодо відображення банківських операцій в обліковій системі та фінансовій звітності банку.

Етап збору інформації про юридичні зобов'язання клієнта передбачає ознайомлення аудитора з юридичними документами банку, зокрема статутом, свідоцтвом про державну реєстрацію, свідоцтвом учасника Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, банківськими ліцензіями, протоколи зборів акціонерів банку, договори із контрагентами тощо. Це дає можливість аудитору впевнитись у правомірності діяльності банку і правильно оцінити зібрані докази протягом усього процесу аудиту.

Виконання попередніх аналітичних процедур допомагає аудитору краще зрозуміти діяльність банку та подій, що мали місце після завершення попередньої перевірки, а також визначити сфери підвищеного ризику суттєвого викривлення, що потребуватимуть подальшої уваги. Аналітичні процедури, що використовуються під час планування аудиту банку, часто ґрунтуються на узагальнених даних, характерних для банківської системи, а також передбачають розрахунок певних коефіцієнтів, порівняння показників звітного періоду з показниками за минулі періоди; плановими показниками та прогнозами.

На п'ятому етапі планування, аудитор повинен встановити рівень суттєвості, тобто максимальну суму викривлення у фінансовій звітності, яка на думку аудитора, не вплине на рішення її користувачів. Встановлення рівня суттєвості є одним з найважчих і найважливіших рішень, яке має прийняти аудитор, оскільки воно є основою для визначення характеру, часу й обсягу процедур оцінки ризиків; ідентифікації та оцінки ризиків суттєвого викривлення та визначення характеру, часу й обсягу подальших аудиторських процедур.

Оцінка аудиторського ризику і його складових та розуміння системи внутрішнього контролю банку дозволяє аудитору чіткіше визначитися з масштабом перевірки, методикою і процедурами контролю тощо.

Завершальним етапом планування аудиту є складання загального плану і програми аудиту. Загальний план і програму аудиту оформляють спеціальними документами, і вони є керівництвом до дії аудиторів. Форма і зміст цієї документації може змінюватися залежно від завдань аудиту, об'єкту робіт і складності аудиту. Загальний план аудиторської перевірки складається із завдань, переліку робіт на основних етапах аудиторської перевірки, очікуваних термінів виконання, витрат часу, виконавців. Аудиторська програма, як правило, включає декілька аудиторських процедур для кожного об'єкта аудиту,

а також розмір вибірки, елементи вибірки, період за який здійснюється перевірка тощо.

4.3. Поняття, види та призначення аудиторської документації

З метою підготовки аудиторського звіту аудиторі потрібно зібрані докази оформити в аудиторській документації. Документальне оформлення аудиторської перевірки складається з двох видів документації: робочої та підсумкової.

Підсумкова документація складається з аудиторського звіту та документації, що передається замовникові аудиторської перевірки.

Робоча документація (інші терміни «робочі документи», «аудиторська документація») – це запис виконаних аудиторських процедур, отриманих доречних аудиторських доказів і висновків, яких дійшов аудитор.

Аудиторська документація надає:

- а) докази наявності основи аудитора для висновку про досягнення загальних цілей аудитора;
- б) докази того, що аудит планувався та виконувався відповідно до МСА і застосованих законодавчих і нормативних вимог.

Аудиторська документація потрібна також для таких цілей:

- допомагати аудиторській групі із завдання планувати, виконувати аудит та звітувати про свою роботу;
- зберігати запис питань, що мають постійну значущість для майбутніх аудитів;
- надавати можливість проводити огляди та перевірки контролю якості відповідно до МСКЯ 1 або національних вимог;
- уможливлювати проведення зовнішніх перевірок відповідно до застосованих законодавчих, нормативних та інших вимог.

Робочі документи повинні містити опис усіх важливих моментів і обставин, які аудитор вивчав під час проведення аудиту. Вони мають бути професійно складеними і зрозумілими. Однак конкретні форми використаних робочих документів визначаються аудиторами (аудиторськими фірмами) з урахуванням специфіки окремих питань аудиту.

Прикладами аудиторської документації є:

- програми аудиту;
- результати аналітичних процедур;
- меморандуми з конкретних питань;
- резюме важливих питань;
- листи підтвердження та листи-запевнення;
- контрольні переліки;
- листування стосовно значущих питань.

Робоча аудиторська документація класифікується за такими ознаками:

1. За стадіями аудиторської перевірки:

- документи початкової стадії, до яких відносять договір на аудиторську перевірку, загальний план аудиту, програму аудиту;

- документи дослідної стадії (первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку, фінансова звітність, аудиторські тести, аналітичні таблиці тощо);
- документи завершальної стадії (аудиторський звіт, експертний висновок, акт виконаних робіт).

2. За способом і джерелами отримання:

- документи, отримані від банку, що перевіряється аудитором;
- документи, отримані від третіх сторін (відповіді на запити, зроблені аудитором до контрагентів банку, акти звірки тощо);
- документи, складені самим аудитором (у процесі перевірки аудитор здійснює різні розрахунки, складає аналітичні таблиці, проводить групування, тестування, а в кінці складає аудиторський звіт).

3. За характером інформації:

- документи правового характеру;
- документи про керівництво, структуру, організацію діяльності банку, що перевіряється;
- документи про систему обліку та внутрішнього контролю;
- документи оцінки аудиторського ризику;
- документи перевірки статей і показників фінансової звітності;
- аудиторські організаційно-функціональні документи;
- кореспонденція аудитора;

4. За змістом аудиторських процедур:

- оглядові документи – в них подається загальна характеристика банку, що перевіряється, а також загальний огляд його фінансової звітності;
- інформативні документи – розкривають інформацію про види операцій банку;
- підтверджувальні – документи, що містять відповіді на запити аудитора до третіх сторін;
- розрахункові – містять розрахунки аудитора, які дають змогу оцінити показники фінансової звітності;
- аналітичні – документи, що містять результати аналізу фінансового стану підприємства, проведеного аудитором;
- розрахункові – відповідні розрахунки аудитора, які дають змогу оцінити показники фінансової звітності;
- перевірочні – документи, що містять відомості, отримані внаслідок проведення аудиторських процедур.

5. За ступенем стандартизації:

- стандартні (листи-опитування; анкети; форми договорів, листів);
- довільної форми.

6. За формою подання:

- графічні;
- табличні;
- текстові;
- комбіновані.

Форма, зміст і обсяг аудиторської документації залежать від таких чинників, як: розмір та складність суб'єкта господарювання; характер

аудиторських процедур, які слід виконати; ідентифіковані ризики суттєвого викривлення; значущість отриманих аудиторських доказів; методологія аудиту.

Аудиторська документація може бути записаною на папері чи електронних носіях інформації. Під час оформлення робочих документів рекомендовано дотримуватися таких вимог:

- на першій сторінці кожного робочого документа повинно бути вказано: найменування аудиторської фірми, яка проводила аудит, найменування підприємства-клієнта, номер та дата укладення договору, згідно з яким проводиться аудит;

- кожний робочий документ повинен мати назву та свій номерний індекс;

- сторінки кожного робочого документа мають бути пронумеровані;

- в кінці кожного робочого документа вказується прізвище аудитора, який заповнив цей документ, проставляються його підпис і дата (або період) заповнення документа.

Інформація, яка вноситься в робочі документи аудитора, має бути достатньо повною і конкретною, викладатися ясно і не допускати різних тлумачень. Повнота розкриття фактів та інформація, яка міститься у робочих документах, має бути достатньою для того, щоб:

- забезпечити можливість контролю керівником аудиту за проведенням його в поточному році;
- підтверджувати обґрунтування аудиторського звіту;
- підтверджувати узгодженість проведеного аудиту з прийнятими аудиторами стандартами та професійними критеріями;
- забезпечувати ефективну допомогу аудиторам у плануванні та проведенні наступних аудитів цього суб'єкта;
- служити аудитору довідковим матеріалом, у разі потреби надавати будь-які пояснення за змістом проведеного аудиту.

Після завершення аудиторської перевірки робоча аудиторська документація залишається в аудитора, вона є власністю аудитора. Однак його право власності обмежене етичними нормами та зобов'язанням конфіденційності перед клієнтами. Робочі документи аудитора можуть бути передані уповноваженим державним органам лише у випадках передбачених законодавством.

Вимоги щодо аудиторської документації визначені у **МСА 230 «Аудиторська документація»**. Цей стандарт вимагає, щоб аудитор своєчасно складав аудиторську документацію. Своєчасна підготовка достатньої та прийнятної аудиторської документації допомагає підвищити якість аудиту та сприяє ефективному огляду й оцінці отриманих аудиторських доказів і висновків, досягнутих до остаточного формулювання аудиторського звіту. Ймовірно, що документація, підготовлена після виконання аудиторської роботи, буде менш точною, ніж документація, підготовлена під час виконання такої роботи.

Аудитор повинен скласти аудиторську документацію, достатню для надання можливості досвідченому аудитору, який не мав попереднього відношення до аудиту зрозуміти:

- характер, час і обсяг аудиторських процедур;
- результати виконаних аудиторських процедур та отриманих аудиторських доказів;
- значущі питання, які виникають під час аудиту, висновки, яких дійшли стосовно цих питань та значні професійні судження, висловлені під час формулювання цих висновків.

Документуючи характер, час і обсяг виконаних аудиторських процедур, аудитор повинен записати:

- а) відмітні характеристики конкретних статей або питань, що перевіряються;
- б) хто виконував аудиторську роботу та дату завершення цієї роботи;
- в) хто виконував огляд виконаної аудиторської роботи, дату та обсяг такого огляду.

Аудитор повинен задокументувати обговорення значущих питань з управлінським персоналом та іншими особами, включаючи обговорення значущих питань та коли і з ким проводилися такі обговорення.

МСА 230 «Аудиторська документація» містить також вимоги щодо формування остаточного аудиторського файлу.

Аудиторський файл – це одна чи кілька тек або інші носії інформації у фізичній чи електронній формі, що містять записи, які становлять аудиторську документацію для конкретного завдання.

Аудитор повинен своєчасно збирати аудиторську документацію в аудиторському файлі та своєчасно завершувати адміністративний процес формування остаточного аудиторського файлу після дати аудиторського звіту. Прийнятний період, у межах якого слід завершити формування остаточного аудиторського файлу, становить зазвичай не більш як 60 днів після дати аудиторського звіту.

Після завершення формування остаточного аудиторського файлу аудитор не повинен вилучати чи знищувати аудиторську документацію до закінчення періоду її зберігання. Період зберігання документації звичайно становить не менш як 5 років від дати аудиторського звіту.

ТЕМА 5. АУДИТОРСЬКІ ДОКАЗИ ТА ПРОЦЕДУРИ

Питання до розгляду

- 5.1. *Суть, види та джерела аудиторських доказів.*
- 5.2. *Аудиторські процедури отримання доказів.*
- 5.3 *Аудиторська вибірка.*

5.1. Суть, види та джерела аудиторських доказів

Аудит - це процес збору та оцінки **доказів** про інформацію з метою визначення і складання звіту про ступінь відповідності цієї інформації встановленим критеріям. Більша частина аудиторської роботи при формуванні аудиторської думки полягає в отриманні та оцінці аудиторських доказів.

Аудиторські докази – це інформація, що використовує аудитор під час формулювання висновків, на яких ґрунтується аудиторська думка. До аудиторських доказів належить інформація, що міститься в облікових записах, які є основою для фінансової звітності та інша інформація.

Аудиторські докази класифікуються за такими ознаками:

1. **За відношенням до об'єкта аудиту:** прямі та непрямі.

Прямі докази – це докази, що підтверджуються первинними документами. Прямі докази є найвагомішими факторами для прийняття рішень аудитором з того чи іншого питання. Непрямі докази – це докази, що не забезпечують безпосереднього підтвердження точності та повноти досліджуваної інформації. При оцінці непрямих доказів визначають взаємозв'язок фактів, які взаємно стверджують прямі докази.

2. **За стадіями аудиторського процесу:** докази, що належать до: а) початкової, б) дослідної, в) завершальної стадій.

Докази, отримані на початковій стадії аудиту, мають попередній характер і часто є непрямыми. Наприклад, зібрані в процесі планування аудиторські докази, що засвідчують рівень ефективності внутрішнього контролю, можуть лише непрямо підтверджувати фактичний стан основних засобів та інших об'єктів аудиту. Докази, отримані на дослідній стадії в процесі перевірки об'єктів аудиту, становлять основу для формування думки аудитора про ці об'єкти. Докази, отримані на завершальній стадії, являють собою результат процедур, використаних для уточнення спірних моментів, підтвердження деяких фактів, що не були з'ясовані своєчасно.

3. **За джерелами отримання доказів:** первинні та вторинні.

До первинних належать докази, що отримані з першоджерела (прибуткові і видаткові касові документи); вторинні докази – свідчення повторного характеру (наприклад, наказ керівника банку про стягнення збитків з матеріально відповідальної особи).

4. **За формою подання:** документальні та усні. Найцінніші - документальні докази – документи в паперовій та електронній формі. Усна інформація, отримана від управлінського персоналу, третіх осіб теж може

використовуватися як докази, за умови, що джерело інформації надійне і перевірене.

Якість доказів залежить від їхніх джерел. До джерел отримання аудиторських доказів в процесі аудиту банку можна віднести:

- первинні документи (касові, меморіальні та інші документи);
- реєстри синтетичного та аналітичного обліку;
- бухгалтерська звітність;
- плани, кошториси, калькуляції, розпорядчі і виконавчі документи;
- матеріали зовнішніх перевірок, зокрема НБУ чи податковими органами;
- матеріали внутрішньобанківських перевірок;
- дані, отримані безпосередньо аудитором під час проведення перевірки;
- письмові та усні заяви працівників банку і третіх осіб стосовно змісту

досліджуваних об'єктів.

Аудиторський ризик зменшується, якщо аудитор використовує докази, отримані з різноманітних джерел та різні за формою подання.

Згідно з *МСА 500 «Аудиторські докази»*, аудиторські докази повинні відповідати двом критеріям: **достатності та прийнятності**.

Достатність – це міра кількості аудиторських доказів. Необхідна кількість аудиторських доказів залежить від результатів оцінки аудитором ризиків суттєвого викривлення, а також від якості таких аудиторських доказів.

Прийнятність – міра якості аудиторських доказів, тобто їх доречність та достовірність, для забезпечення підтвердження висновків, на яких ґрунтується аудиторська думка.

Доречність являє собою логічний зв'язок з метою процедури аудиту, а також, якщо це доречно, з твердженням, що розглядається. На доречність інформації, яку можна використовувати як аудиторські докази, може впливати напрям тестування. Певний набір аудиторських процедур може надавати аудиторські докази, доречні для деяких тверджень, але недоречні для інших. Наприклад, отримання аудиторських доказів стосовно певного твердження, наприклад існування основних засобів, не може замінити отримання аудиторських доказів стосовно іншого твердження, наприклад, оцінки цих основних засобів. З іншого боку, аудиторські докази з різних джерел або різного характеру можуть бути доречними для одного й того самого твердження.

На достовірність інформації, яка використовується як аудиторські докази, а отже, і самих аудиторських доказів впливає джерело та характер інформації, а також умови її отримання. Нижче наведено загальні правила щодо **достовірності** різних видів аудиторських доказів, що використовуються в процесі аудиту банку:

- достовірність аудиторських доказів, підвищується, якщо їх отримано з незалежних джерел за межами банку;
- достовірність аудиторських доказів, отриманих всередині банку, підвищується, якщо запроваджені ним відповідні заходи внутрішнього контролю, є ефективними;

- аудиторські докази, отримані безпосередньо аудитором є більш достовірними, ніж докази, отримані опосередковано або на основі припущень;
- аудиторські докази в документарній формі є більш достовірними, ніж докази, отримані в усній формі;
- аудиторські докази, підкріплені оригіналами документів, більш достовірні, ніж підкріплені ксерокопіями або факсимільними копіями, чи документами, що були сфотографовані, оцифровані, або в інший спосіб трансформовані в електронну форму.

Достатність і прийнятність аудиторських доказів взаємопов'язані. Наприклад, низька якість зібраних аудиторських доказів щодо підтвердження класів операцій, залишків на рахунках вимагає додаткового збору аудиторських доказів.

Питання про те, чи отримані достатні та прийнятні аудиторські докази для зменшення аудиторського ризику до прийнятно низького рівня та надання можливості аудитору дійти обґрунтованих висновків, на яких ґрунтується аудиторська думка, є питанням професійного судження.

Як зазначається в *МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту»*, через властиві обмеження аудиту, більшість аудиторських доказів, на основі яких аудитор формулює висновки та на яких ґрунтується аудиторська думка, є швидше переконливою, ніж остаточною. Існують практичні та правові обмеження щодо здатності аудитора отримувати аудиторські докази, наприклад:

- існує можливість того, що управлінський персонал, або працівники можуть не надати, навмисно чи ненавмисно, повну інформацію, яка є доречною для складання фінансової звітності або про яку робив запит аудитор. Відповідно аудитор не може бути впевненим у повноті інформації, навіть якщо він виконав аудиторські процедури для отримання впевненості у тому, що вся доречна інформація була отримана;

- шахрайство може передбачати складні й ретельно організовані схеми, спрямовані на його приховування. Тому аудиторські процедури, використані для збору аудиторських доказів, можуть бути неефективними для виявлення навмисного викривлення, яке передбачає, наприклад, змову з метою фальсифікації документації, в результаті чого аудитор може вважати, що аудиторські докази є обґрунтованими, тоді як вони не є обґрунтованими. Аудитор не має професійної підготовки експерта у встановленні справжності документів і від нього це не очікується;

- аудит не є офіційним розслідуванням передбачуваного правопорушення. Відповідно аудитор не наділений певними конкретними юридичними повноваженнями, наприклад правом на обшук, що може бути необхідним для такого розслідування.

Водночас властиві обмеження аудиту не є виправданням того, що аудитор був задоволений менш ніж переконливими аудиторськими доказами.

5.2. Аудиторські процедури отримання доказів

Для збору аудиторських доказів застосовуються різні аудиторські процедури.

Аудиторська процедура - це певний порядок і послідовність дій аудитора для отримання необхідних аудиторських доказів на конкретній ділянці аудиту. До аудиторських процедур відносяться:

- перевірка;
- спостереження;
- запит;
- зовнішнє підтвердження;
- повторне обчислення;
- повторне виконання;
- аналітичні процедури;

Перевірка полягає у вивченні зовнішніх чи внутрішніх записів або документів у паперовій чи електронній формі, або фізичний огляд активу.

Слід зауважити, що деякі документи є прямими аудиторськими доказами щодо існування активу, наприклад, акції, облігації, депозитні сертифікати, векселі та інші фінансові інструменти. Перевірка таких документів не обов'язково надасть аудиторські докази про право власності або їх ціну. Подібно, перевірка матеріальних активів може надати достовірні аудиторські докази їх існування, проте не обов'язково надасть інформацію про права та зобов'язання банку або оцінку активів. Як правило, перевірка наявності матеріальних активів здійснюється разом із спостереження за ходом проведення їх інвентаризації.

Спостереження - передбачає нагляд за процесом або процедурою, які виконують інші особи. Наприклад, аудитор може спостерігати за процесом інвентаризації основних засобів чи товарно-матеріальних цінностей банку. Хоча спостереження надає аудиторські докази про виконання процесу або процедури, але воно обмежується тим моментом часу, коли таке спостереження відбувається, а також тим, що сам факт спостереження може впливати на виконання процесу або процедури.

Запит - це пошук фінансової та нефінансової інформації від обізнаних осіб як у самого банку, так і за його межами. Запит широко використовується протягом усього аудиту на додаток до інших аудиторських процедур. Запити можуть бути як офіційними письмовими, так і неформальними усними.

Зовнішнє підтвердження - це аудиторські докази, отриманні аудитором у вигляді прямої письмової відповіді від третьої сторони (підтверджуюча сторона) у паперовій, електронній або іншій формі.

Зовнішнє підтвердження широко використовується в процесі банківського аудиту з метою підтвердження фінансових і ділових відносин між банком та іншими банками (як вітчизняними, так і закордонними), а також між банком і його клієнтами. Найчастіше інформація, про яку робиться запит з метою підтвердження, стосується залишків коштів на кореспондентських, поточних, строкових, кредитних рахунках. Крім підтвердження залишків коштів, аудитор

може попросити про підтвердження й іншої інформації, наприклад, стосовно строків погашення депозитів, кредитів, умов сплати процентів, невикористаних коштів кредитних ліній, наданої чи отриманої застави. До статей фінансової звітності банків, що потребують підтвердження, відносяться також позабалансові статті, зокрема гарантії, поручительства, акредитиви, акцепти, зобов'язання з кредитування, строкові фінансові інструменти.

Питання, пов'язані із використання аудитором процедур зовнішнього підтвердження регламентуються *МСА 505 «Зовнішні підтвердження»*.

Повторне обчислення – це перевірка математичної точності документів чи записів. Аудитори часто використовують дану процедуру для перевірки правильності визначення підсумкових показників у регістрах синтетичного і аналітичного обліку.

Повторне виконання – це незалежне виконання аудитором процедур або заходів внутрішнього контролю, які вже виконувалися як частина заходів внутрішнього контролю банку.

Аналітичні процедури – це оцінка фінансової інформації, зроблена на основі аналізу ймовірних взаємозв'язків між фінансовими і нефінансовими даними, що охоплює необхідне дослідження ідентифікованих відхилень або взаємозв'язків, які не узгоджуються з іншою відповідною інформацією чи значно відрізняються від очікуваних величин.

Для виконання аналітичних процедур можуть використовуватися різні методи – від простих порівнянь до комплексного аналізу з використанням статистичних методів.

Питання, пов'язані із застосуванням аналітичних процедур в процесі аудиту фінансової звітності регламентуються *МСА 520 «Аналітичні процедури»*.

Зазначені вище аудиторські процедури можуть використовуватися як процедури оцінки ризиків, тести заходів внутрішнього контролю або процедури по суті.

Процедури оцінки ризиків банку – аудиторські процедури, які виконують для отримання розуміння банку та його середовища, в тому числі внутрішнього контролю банку, визначення й оцінки ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства або помилки на рівні фінансової звітності та тверджень.

Згідно з *МСА 315 Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища*, процедури оцінки ризиків мають включати:

- подання запитів до управлінського персоналу та інших працівників суб'єкта, що перевіряється, які на думку аудитора, можуть мати інформацію, що може допомогти при ідентифікації ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства або помилки;
- аналітичні процедури;
- спостереження та перевірку.

Тести заходів внутрішнього контролю – аудиторська процедура, призначена для оцінки ефективності функціонування заходів контролю в

запобіганні або виявленні та виправленні суттєвих викривлень на рівні тверджень.

Процедури по суті – аудиторська процедура, призначена для виявлення суттєвих викривлень на рівні тверджень. Процедури по суті включають:

а) тести деталей (класів операцій, залишків на рахунках та розкриття інформації);

б) аналітичні процедури по суті.

Згідно з *МСА 500 «Аудиторські докази»*, у процесі розробки тестів внутрішнього контролю та детальних тестів аудитор повинен визначити засоби вибору елементів для тестування, які є досить ефективними для досягнення мети аудиторської процедури. При цьому аудитор може вибрати наступні методи вибору елементів для тестування:

- вибір усіх елементів (100 % дослідження);
- вибір окремих елементів;
- аудиторську вибірку.

Доречність застосування будь-якого із зазначених методів або їх поєднання залежить від конкретних обставин, а також практичності і ефективності різних методів.

5.3. Аудиторська вибірка

Аудиторська вибірка - це використання аудиторських процедур до менш як 100% елементів у межах генеральної сукупності, яка стосується аудиту, так що всі елементи вибірки мають шанс бути відібраними з метою надання аудитору обґрунтування, на основі якого формулюються висновки за всією генеральною сукупністю.

Генеральна сукупність – вся множина даних, із якої здійснюють вибірку і за якою аудитор має намір зробити висновки.

Елемент вибірки – окремі елементи, що становлять генеральну сукупність. Це можуть бути фізичні статті або грошові одиниці.

Аудиторська вибірка дає змогу аудитору отримати і оцінити аудиторські докази щодо деяких характеристик статей, відібраних для формулювання або допомогти в формулюванні висновку стосовно генеральної сукупності, з якої робилася вибірка.

Оскільки метою вибірки є надання аудитору основи для формулювання висновку щодо генеральної сукупності, з якої робилася вибірка, для аудитора важливо підібрати **репрезентативну вибірку**, вибираючи такі її елементи, характеристики яких є типовими для генеральної сукупності.

Аудиторську вибірку можна застосовувати з використанням статистичного або нестатистичного підходу до неї.

Статистична вибірка – підхід до здійснення вибірки, який має такі характерні риси: випадковий вибір елементів вибірки та використання теорії ймовірностей для оцінки результатів вибірки, у тому числі оцінка ризику

вибірки. Підхід до здійснення вибірки, якому не властиві зазначені характеристики, вважають **нестатистичною вибіркою**.

При статистичній вибірці статті для вибірки відбираються так, щоб у кожного елемента вибірки був шанс потрапити в неї. При нестатистичній вибірці для відбору елементів вибірки використовується професійне судження.

До статистичних методів відбору елементів вибірки відносяться:

- **випадковий відбір** – це метод відбору елементів вибірки, що здійснюється із застосуванням таблиць випадкових чисел або комп'ютерної програми генератора випадкових чисел;

- **систематичний відбір** – це метод відбору елементів вибірки, за якого спочатку обчислюється інтервал вибірки (шляхом ділення кількості елементів вибірки в генеральній сукупності на обсяг вибірки), а потім після вибору вихідної точки, систематично відбираються елементи вибірки із врахуванням інтервалу. Наприклад, якщо генеральна сукупність кредитних договорів, укладених банком з фізичними особами становить 360 (договори № 01/15 - 360/15), а обсяг вибірки – 60 договорів, то інтервал становить 6 ($360:60=6$). Тепер аудитор має вибрати випадкове число між 0 і 5. Припустимо, аудитор вибрав число 3. Тоді перший елемент вибірки буде договір № 04/15 ($01/15 +3$). Наступні елементи вибірки будуть договори № 10/15 ($04/15 +6$), № 16/15 ($10/15+6$) і т. д.

- **стратифікація** – процес розподілу генеральної сукупності на підсукупності, кожна з яких являє собою групу елементів вибірки, що мають подібні ознаки (часто грошова вартість). Метою стратифікації є зменшення варіативності статей у рамках кожної страти та зменшення внаслідок цього обсягу вибірки без збільшення ризику вибірки. При виконанні детального тестування генеральна сукупність часто стратифікується за грошовою вартістю, що дає змогу приділити більше уваги статтям з більшою грошовою вартістю, оскільки саме ці статті можуть містити найбільше потенційне викривлення з погляду завищення. Результати аудиторських процедур, застосованих до будь-якої вибірки статей однієї страти, можуть поширюватися лише на статті, які становлять цю страту. Для висновку щодо всієї генеральної сукупності аудитору потрібно розглянути ризик суттєвого викривлення стосовно будь-яких інших страт, що складають всю генеральну сукупність.

До нестатистичних методів відбору елементів вибірки відносяться:

- **прямий відбір** – це відбір елементів вибірки згідно із встановленими аудитором певними критеріями, виходячи із його професійного судження.

- **відбір наздогад** – це метод відбору елементів вибірки, коли аудитор відбирає вибірку без будь-якої структуризації.

Рішення про використання статистичного чи нестатистичного підходу до вибірки є предметом судження аудитора.

При використанні в процесі аудиту аудиторської вибірки завжди існує ризик вибірки.

Ризик вибірки - ризик того, що висновок аудитора, зроблений на основі вибірки, відрізнятиметься від висновку, який можна було б зробити, застосувавши до всієї генеральної сукупності такі самі аудиторські процедури.

Ризик вибірки може призвести до двох видів хибних висновків:

- у разі тесту заходів контролю – що заходи контролю ефективніші, ніж є насправді, або в разі тесту деталей – що суттєве викривлення не існує, коли фактично воно є;
- у разі тесту заходів контролю – що заходи контролю менш ефективні, ніж є насправді, або в разі тесту деталей – що суттєве викривлення існує, коли фактично його немає.

Якщо аудитор прийняв рішення використати аудиторську вибірку під час виконання аудиторських процедур, то він має дотримуватися вимог **МСА 530 «Аудиторська вибірка»**. Так, згідно з цим стандартом, розробляючи аудиторську вибірку, аудитор повинен враховувати мету аудиторської процедури та характеристики генеральної сукупності, з якої буде робитися вибірка. Аудитор повинен визначити розмір вибірки, достатній для зменшення ризику вибірки до прийнятно низького рівня, а також повинен відібрати статті для вибірки так, щоб кожен елемент вибірки мав шанс бути відібраним.

Аудитор повинен розглянути характер та причину будь-яких ідентифікованих відхилень і викривлень та оцінити їх можливий вплив на мету аудиторської процедури й інші сфери аудиту.

Для детальних тестів аудитор повинен **спроєктувати викривлення**, виявлені у вибірці, на генеральну сукупність для отримання широкої картини масштабу викривлення.

Для того, щоб помилки, виявлені в результаті вибіркового контролю, можна було поширити на всю генеральну сукупність об'єкта, що перевіряється, використовують наступну формулу:

$$\text{Величина потенційних помилок} = \frac{\text{Сума виявлених помилок}}{\text{Сума вибірки}} \times \text{Сума сукупності}$$

Після застосування вибірки, аудитор повинен оцінити результати вибірки та чи надало використання аудиторської вибірки достатні підстави для висновків щодо генеральної сукупності, яка пройшла тестування.

ТЕМА 6. СУТТЄВІСТЬ ТА АУДИТОРСЬКИЙ РИЗИК

Питання до розгляду

- 6.1. *Поняття суттєвості та її застосування в аудиті.*
- 6.2. *Аудиторський ризик та його види.*
- 6.3. *Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.*

6.1. Поняття суттєвості та її застосування в аудиті

Поняття «суттєвість» – є одним з найважливіших, що застосовуються як в процесі складання банками фінансової звітності, так і при її аудиті.

В аудиторському звіті, який є кінцевим продуктом аудиту фінансової звітності банку, є три фрази, які безпосередньо стосуються суттєвості. Так, у параграфі **«Відповідальність керівництва за фінансову звітність»** зазначається, що керівництво несе відповідальність за підготовку та достовірне представлення фінансової звітності у відповідності до Міжнародних стандартів фінансової звітності, а також за створення такої системи внутрішнього контролю, що, на думку керівництва, є необхідною для підготовки фінансової звітності, яка не містить **суттєвих викривлень** у результаті фінансових зловживань або помилок.

У параграфі **«Відповідальність аудитора»** подається інформація про те, що аудитор провів аудит згідно з Міжнародними стандартами аудиту. Ці стандарти вимагають обов'язкового дотримання аудиторами вимог професійної етики, а також планування та проведення аудиту з метою отримання обґрунтованої впевненості в тому, що дана фінансова звітність не містить **суттєвих викривлень**.

А в параграфі **«Висловлення думки»** аудитор повинен вказати чи фінансова звітність банку відображає (або не відображає) достовірно, в усіх **суттєвих** аспектах його фінансовий стан, а також фінансові результати його діяльності та рух грошових коштів у відповідності до Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Фраза **«не містить суттєвих викривлень»** має на меті проінформувати користувачів фінансової звітності про те, що відповідальність керівництва банку, а також аудитора обмежується лише суттєвою фінансовою інформацією.

Викривлення – це розбіжність між сумою, класифікацією, поданням або розкриттям статті у фінансовому звіті та сумою, класифікацією, поданням або розкриттям інформації, які є обов'язковими для цієї статті відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності. Викривлення можуть виникати внаслідок помилки або шахрайства.

Насамперед коротко розглянемо, що означає «суттєвість» з позиції підготовки фінансової звітності. Фінансова звітність банку є результатом обробки великої кількості операцій, які класифікують за певними ознаками та

об'єднують у групи. Заключним етапом у цьому процесі є подання стислих і класифікованих даних, які формують статті у фінансовій звітності.

Згідно з вимогами чинного законодавства України, вітчизняні банки мають складати фінансову звітність за вимогами Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). Останні містять вимоги щодо складу фінансової звітності та інформації, яка має в ній розкриватися, але не встановлюють конкретних форм фінансової звітності для банків.

Банки України складають фінансову звітність за формами, що розроблені Національним банком України і наведені в Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України. Водночас, згідно з цією Інструкцією, банки мають право вносити зміни до форм фінансової звітності та приміток до них з метою забезпечення доречною, достовірною, зрозумілою інформацією відповідно до вимог МСФЗ, наприклад шляхом: уведення додаткових рядків, заголовків та проміжних підсумків за операціями, розмір яких згідно з принципом суттєвості такий, що окреме надання інформації у фінансовій звітності підвищить її прозорість та якість; розкриття суттєвої інформації як окремої статті фінансової звітності; створення додаткових приміток; об'єднання окремих статей у разі несуттєвості обсягу певних операцій із сумами, подібними за економічною сутністю чи функціями.

Згідно з *Концептуальною основою фінансової звітності*, опублікованою Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО), **інформація є суттєвою**, якщо її відсутність або неправильне подання може вплинути на рішення, які приймають користувачі на основі фінансової інформації про конкретний суб'єкт господарювання, що звітує. Іншими словами, **суттєвість** - це характерний для кожного суб'єкта господарювання аспект доречності, що ґрунтується на характері або величині (чи обох) статей, яких стосується ця інформація у контексті фінансового звіту окремого суб'єкта господарювання. У зв'язку з цим, РМСБО не може вказати єдину якісну граничну величину для суттєвості або наперед встановити, що може бути суттєвим у конкретній ситуації.

МСБО 1 «Подання фінансової звітності» вимагає, щоб кожний суттєвий клас подібних статей подавався у фінансовій звітності окремо. Неподібні статті, крім випадків, коли вони є несуттєвими, теж мають подаватися у фінансовій звітності окремо. Якщо окрема стаття не є суттєвою, її об'єднують у групи з іншими статтями безпосередньо у цих звітах або в примітках. Стаття, яка не є достатньо суттєвою, щоб було виправданим окреме її подання у фінансових звітах, може, однак, бути достатньо суттєвою для того, щоб подати її окремо в примітках.

Також у МСБО 1 зазначається, що **пропуск або викривлення статей є суттєвими**, якщо вони можуть (окремо чи у сукупності) впливати на економічні рішення, які приймають користувачі на основі фінансової звітності. Суттєвість залежить від розміру та характеру пропуску чи викривлення, що оцінюються за конкретних обставин. Розмір або характер статті, або їх поєднання, може бути визначальним чинником.

Отже, зміст фінансової звітності та міра розкриття інформації в ній залежать від суттєвості. Розгляд поняття «суттєвості», що міститься у МСФЗ, надає аудитору систему координат для визначення суттєвості в процесі аудиту фінансової звітності.

Поняття суттєвості застосовується аудитором при плануванні й проведенні аудиту, при оцінці впливу ідентифікованих викривлень на сам аудит та впливу невивірених викривлень (за їх наявності) на фінансову звітність, а також при формулюванні аудиторської думки.

Послідовність прийняття рішення про суттєвість в процесі складання і аудиту фінансової звітності банку зображено на рис. 6.1.

Рис.6.1. Послідовність прийняття рішення щодо суттєвості під час складання і аудиту фінансової звітності банку

Як видно з рис. 6.1., керівництвом банку приймається рішення про рівень суттєвості, який буде застосовано під час підготовки фінансової звітності. Зовнішній аудитор, який проводить аудит фінансової звітності банку, приймає своє рішення про рівень суттєвості. Ці рішення є незалежними одне від одного. Якщо під час аудиту фінансової звітності аудитор виявить суттєві викривлення,

то керівництво банку має прийняти рішення щодо їх виправлення. Рішення аудитора про тип аудиторської думки залежатиме від суттєвості невикорисованих викривлень у фінансовій звітності.

Визначення аудитором суттєвості є предметом його професійного судження про викривлення, які можуть вплинути на економічні рішення користувачів фінансової звітності, що приймаються на її основі. Поняттю суттєвості притаманний значний суб'єктивізм: те, що один аудитор вважає суттєвим, інший може оцінити як незначне.

Для кількісної оцінки суттєвості використовується таке поняття як рівень або поріг суттєвості. **Рівень суттєвості** – це максимальна сума викривлення у фінансовій звітності, яка на думку аудитора, не вплине на рішення її користувачів. Наприклад, якщо аудитор вважає, що викривлення у сумі 1000 000 грн. впливатимуть на рішення користувачів даної фінансової звітності, то рівень суттєвості в цьому випадку становитиме 999 999 грн.

На встановлення аудитором рівня суттєвості для конкретної фінансової звітності впливає кілька факторів.

1. **Суттєвість є відносним, а не абсолютним поняттям.** Це означає, що помилка певної величини може бути суттєвою для маленького банку, в той час як, помилка такої ж величини може бути не суттєвою для великого банку.

2. **Суттєвість має не тільки кількісний (тобто виражене в грошовій сумі потенційне викривлення), але й якісний аспект.** Це означає, що певні типи викривлень можуть бути важливішими для користувачів фінансової звітності, ніж інші, навіть якщо грошові суми викривлення однакові. Наприклад, викривлення, які є наслідком шахрайства є важливішими, ніж ненавмисні помилки. Помилки, які за інших обставин вважалися б несуттєвими, можуть бути суттєвими, якщо вони впливають на фінансовий результат банку або на тенденції прибутковості банку. Наприклад, викривлення у сумі, що не перевищує встановлений рівень суттєвості, буде вважатися суттєвим, якщо воно призведе до відображення у фінансовій звітності збитку як прибутку.

3. **Суттєвість залежить від обраного контрольного показника і відсотка, який до нього застосовується.** Оскільки суттєвість є відносним поняттям, то для визначення чи викривлення у фінансовій звітності є суттєвими, використовується встановлений відсоток до певного контрольного (базового) показника. Такими контрольними показниками можуть бути: прибуток до оподаткування, сукупні доходи, сукупні витрати, загальна сума активів, чисті активи, власний капітал тощо.

Встановлення рівня суттєвості є одним з найважливіших і найважчих рішень, яке має прийняти аудитор під час аудиту фінансової звітності. Від встановленого рівня суттєвості залежатиме вибір аудиторських процедур, обсяг необхідних доказів, а також тип аудиторської думки. Застосування суттєвості в аудиті охоплює такі етапи (рис.6.2).

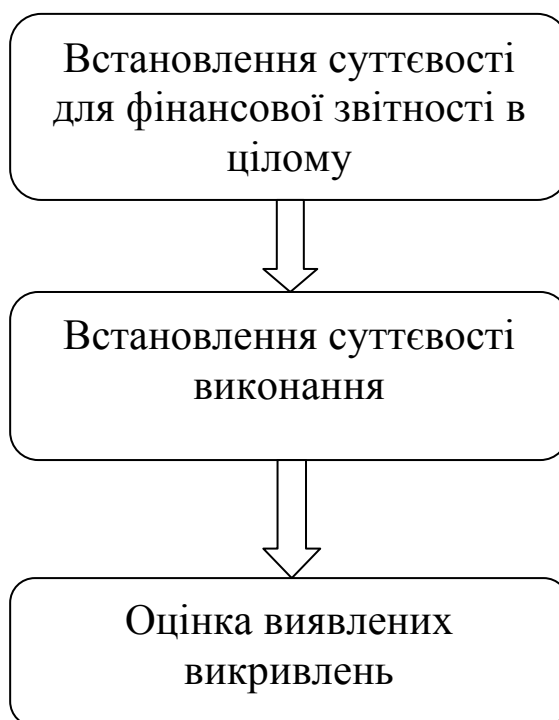

Рис. 6.2. Етапи застосування суттєвості в аудиті

Як видно з рис. 6.2, аудитор насамперед має встановити рівень суттєвості для фінансової звітності в цілому. Слід зауважити, що МСА не містять конкретного керівництва стосовно встановлення рівня суттєвості. Це зумовлено побоюваннями Міжнародної федерації бухгалтерів, що регламентовані нею рівні суттєвості можуть призвести до їх механічного застосування на практиці без врахування значної кількості факторів, що можуть вплинути на кінцеве рішення аудитора. До таких факторів, зокрема відносяться подвійний впливом кількісного і якісного аспектів суттєвості; різні інформаційні потреби можливих користувачів фінансової звітності; особливості, притаманні різним сферам діяльності суб'єктів господарювання; розміри підприємства.

Аудиторські фірми самостійно розробляють внутрішні документи, що стосуються застосування суттєвості та встановлюють систему контрольних показників і відсотки, що використовуються для розрахунку рівня суттєвості. На практиці, при визначенні кількісного рівня суттєвості, найбільш поширеним є орієнтир 5 - 10% прибутку до оподаткування. При цьому викривлення у розмірі до 5% вважаються несуттєвими, більше 10 % - суттєвими, а класифікація викривлення в діапазоні 5-10 % є предметом професійного судження аудитора. Якщо прибуток до оподаткування є нестабільним, то в такому випадку використовується показник нормалізованого прибутку до оподаткування (середній показник прибутку до оподаткування за останні 3 роки), або ж вибирається інший контрольний показник. Окрім прибутку до оподаткування, як контрольний показник для визначення рівня суттєвості часто використовується загальна сума активів (0,25 – 2%) або чисті активи (3-5%), власний капітал (1-5%).

Після встановлення рівня суттєвості для фінансової звітності в цілому, аудитор має встановити рівень суттєвості виконання (див. рис.6.2). **Суттєвість виконання** – це величина або величини, встановлені аудитором у розмірі, меншому, ніж суттєвість на рівні фінансової звітності, взятої в цілому, для того, щоб зменшити до прийнятно низького рівня достовірність того, що не виправлені та не виявлені викривлення у сукупності перевищать суттєвість на рівні фінансової звітності в цілому.

При встановленні суттєвості виконання аудитори в більшості випадків беруть 50-75% від рівня суттєвості, встановленого для фінансової звітності в цілому. Наприклад, якщо суттєвість для фінансової звітності в цілому встановлена на рівні 1000 000 грн., а суттєвість виконання - на рівні 500 000 грн. (50% від 1000 000 грн.), то це означає, що при перевірці певних статей звітності, скажімо процентних доходів, аудитор вважатиме їх достовірно відображеними у випадку, коли викривлення будуть нижчими від 500 000 грн. Слід зауважити, що чим нижчий рівень суттєвості встановлений, тим більше аудиторських доказів має зібрати аудитор, а отже й більше часу потратити на сам аудит.

Перший та другий етапи застосування суттєвості в аудиті, як правило, здійснюються в процесі планування аудиту. Зауважимо, що встановлений аудитором рівень суттєвості може з певних причин потребувати перегляду, наприклад внаслідок отримання аудитором нової інформації чи змін в обставинах, що відбулися під час аудиту.

Третій етап, тобто оцінка виявлених під час аудиту викривлень у фінансовій звітності, має місце вже під кінець аудиторської перевірки, коли аудитор оцінює усі зібрані ним докази. Концепція оцінки суттєвості базується на тому, що викривлення, які можуть містити фінансові звіти, за своїм характером можуть бути кількісними та якісними. В процесі оцінки того, чи вважається викривлення суттєвим чи ні завжди треба враховувати сумарний результат усіх установлених викривлень. Знайдені викривлення порівнюються спочатку з суттєвістю виконання. Усі помилки, що перевищують суттєвість виконання підсумовуються і порівнюються із суттєвістю, встановленою для фінансової звітності в цілому. Якщо підсумок усіх викривлень є меншим, ніж рівень суттєвості, встановлений для фінансової звітності в цілому, то аудитор робить висновок, що фінансова звітність є достовірною. В протилежному випадку, якщо підсумок усіх викривлень є більшим за суттєвість, встановлену для фінансової звітності в цілому, аудитор вимагатиме від керівництва банку виправлення цих викривлень. У разі відмови від виправлень суттєвих викривлень, що мають місце у фінансовій звітності, аудиторська думка буде модифікованою.

Вимоги МСА щодо застосування суттєвості

Як зазначалося вище, МСА не містять конкретного керівництва стосовно встановлення рівня суттєвості. Разом з тим, вони надають рекомендації, які повинен враховувати аудитор, коли приймає рішення щодо суттєвості. Зокрема, **МСА 320 «Суттєвість при плануванні і проведенні аудиту»**

розглядає відповідальність аудитора за застосування концепції суттєвості під час планування та проведення аудиту фінансової звітності. МСА 450 «Оцінка викривлень, ідентифікованих під час аудиту» розглядає відповідальність аудитора за оцінку впливу ідентифікованих викривлень на сам аудит і впливу не виправлених викривлень, якщо такі є, на фінансову звітність. Коротко розглянемо основні вимоги зазначених МСА.

МСА 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту», вимагає, щоб аудитор при визначенні загальної стратегії аудиту визначав суттєвість на рівні фінансової звітності в цілому. Також аудитор має визначати рівень або рівні суттєвості для окремих класів операцій, залишків на рахунках або розкриття інформації, для яких обґрунтовано очікується, що викривлення, нижче від рівня суттєвості, прийнятого на рівні фінансової звітності в цілому, можуть вплинути на економічні рішення користувачів, прийнятих на основі фінансової звітності. Аудитор повинен визначати суттєвість виконання для оцінки ризиків суттєвого викривлення та визначення змісту, часу й обсягу подальших аудиторських процедур.

Згідно з МСА 320, аудитор повинен переглянути суттєвість на рівні фінансової звітності в цілому (та в разі доцільності рівень або рівні суттєвості для окремих класів операцій, залишків на рахунках або розкриття інформації) у випадку, якщо при проведенні аудиту йому стає відомою інформація, яка призвела б до визначення ним іншої величини (або величин) із самого початку. Якщо аудитор вирішує встановити менший рівень суттєвості для фінансової звітності в цілому (та в разі доцільності рівень або рівні суттєвості для окремих класів операцій, залишків на рахунках або розкриття інформації), ніж той, який було визначено з самого початку, він повинен визначити, чи слід переглянути суттєвість виконання та чи не втратили свою прийнятність зміст, час та обсяги подальших аудиторських процедур.

МСА 320 вимагає від аудитора включення до аудиторської документації:

- суттєвості на рівні фінансової звітності в цілому;
- рівень або рівні суттєвості для окремих класів операцій, залишків на рахунках або розкриття інформації (якщо вони встановлювались);
- суттєвість виконання;
- інформацію щодо будь-яких переглядів під час виконання аудиту.

Згідно з МСА 450 «Оцінка викривлень, ідентифікованих під час аудиту», метою аудитора є оцінка:

- впливу на аудит ідентифікованих викривлень;
- впливу не виправлених викривлень, якщо такі є, на фінансову звітність.

МСА 450 вимагає, щоб аудитор накопичував викривлення, ідентифіковані під час аудиту, крім тих, що є явно незначними. З метою полегшення оцінки впливу накопичених у процесі аудиту викривлень, аудитор може розподілити їх на такі групи:

- **викривлення фактів** – це викривлення, щодо яких немає ніяких сумнівів;

- **викривлення внаслідок судження** – це різниці, що виникають внаслідок судження управлінського персоналу щодо облікових оцінок, які аудитор вважає неприйнятними, або вибір та застосування облікової політики, яку аудитор вважає непринятною;
- **викривлення внаслідок переносу** – це найкраща можлива для аудитора оцінка викривлень у генеральних сукупностях включно з переносом викривлень, ідентифікованих в аудиторських вибірках, на всі генеральні сукупності, з яких і виконувалася вибірка.

Якщо характер ідентифікованих викривлень і обставини їх виникнення вказують на можливість існування інших викривлень, які разом з викривленнями, накопиченими під час аудиту, можуть виявитися суттєвими, а також у випадку, якщо взяті разом викривлення, накопичені під час аудиту, наближаються до встановленого рівня суттєвості, то аудитор повинен визначити необхідність перегляду загальної стратегії аудиту та плану аудиту.

Якщо на вимогу аудитора управлінський персонал перевірів клас операцій, залишків на рахунках або розкриття та виправив ідентифіковані викривлення, аудитор повинен виконати додаткові аудиторські процедури для визначення, чи не залишилося цих викривлень.

Аудитор повинен своєчасно інформувати відповідний управлінський персонал про всі викривлення, накопичені під час аудиту, а також він має вимагати від управлінського персоналу виправлення цих викривлень. Якщо управлінський персонал відмовляється виправити викривлення, то аудитор повинен отримати розуміння підстав управлінського персоналу не робити виправлень і врахувати це розуміння, оцінюючи, чи вільна в цілому фінансова звітність від суттєвих викривлень.

Оскільки визначення рівня суттєвості часто ґрунтується на оціночних фінансових результатах, так як фактичні фінансові результати можуть бути ще невідомими, МСА 450 вимагає, щоб аудитор перед тим як оцінювати вплив не виправлених викривлень переглянув рівень суттєвості на підтвердження його відповідності в контексті дійсних фінансових результатів.

Здійснюючи оцінку не виправлених викривлень, аудитор повинен визначити, чи є не виправлені викривлення суттєвими самі по собі або взяті сукупно. Визначаючи це, аудитор повинен розглянути:

- розмір і характер викривлень як стосовно конкретних класів, операцій, залишків на рахунках або розкриття, так і фінансової звітності в цілому, а також особливі обставини їх виникнення;
- вплив не виправлених викривлень попередніх періодів як стосовно конкретних класів, операцій, залишків на рахунках або розкриття, так і на фінансову звітність у цілому.

Аудитор також повинен інформувати управлінський персонал про не виправлені викривлення як поточного, так і попередніх періодів, а також їх можливий вплив поодиноці або сукупно на висновок в аудиторському звіті.

Аудитор повинен включати в аудиторську документацію таку інформацію:

- суму, нижчу за яку викривлення можна вважати явно незначними;
- усі викривлення, накопичені під час аудиту, та чи було їх виправлено;

- аудиторський висновок щодо суттєвості цих не виправлених викривлень, взятих окремо або в сукупності, та основу такого висновку.

Для зовнішніх аудиторів банків керівництвом у питаннях, що стосуються суттєвості, крім МСА 320 та МСА 450, є також стислі рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду, що містяться у документі під назвою «Зовнішні аудити банків» (опублікованому у березні, 2014 р.). В ньому, зокрема зазначається, що певні статті банківської фінансової звітності застосовуються для розрахунку ключових показників діяльності банку, які використовує широке коло користувачів фінансової звітності в процесі її аналізу. Наприклад, такі регулятивні нормативи як показники левериджу, ліквідності, адекватності капіталу, обчислюються на основі залишків на рахунках, що відображені у фінансовій звітності. Тому від зовнішнього аудитора банків очікується, що він братиме до уваги ключові показники, що використовуються різними користувачами фінансової звітності, як вихідні дані для визначення рівня суттєвості.

6.2. Аудиторський ризик та його види

Поняття суттєвості в аудиті тісно пов'язане з іншим поняттям – аудиторським ризиком. Питання аудиторського ризику є дуже важливим у теорії аудиту, оскільки висновки аудитора щодо достовірності фінансової звітності можуть бути помилковими. Завжди існує ймовірність того, що викривлення, які суттєво можуть вплинути на діяльність банку, у перевірених документах не знайдено і вчасно не виправлено.

Згідно з МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту», **аудиторський ризик** - це ризик того, що аудитор висловить невідповідну аудиторську думку в разі, якщо фінансова звітність суттєво викривлена.

Аудиторський ризик є функцією ризиків суттєвого викривлення та ризику невиявлення (рис. 6.3)

Ризик суттєвого викривлення – це ризик того, що фінансова звітність містить суттєве викривлення до початку аудиту. Ризик суттєвого викривлення може існувати на двох рівнях:

- на загальному рівні фінансової звітності;
- на рівні тверджень стосовно класів операцій, залишків на рахунках.

Ризик суттєвого викривлення *на загальному рівні фінансової звітності* пов'язаний в основному з фінансовою звітністю у цілому та потенційно впливає на багато тверджень.

Ризик суттєвого викривлення *на рівні тверджень* складається з двох компонентів: властивого ризику та ризику контролю.

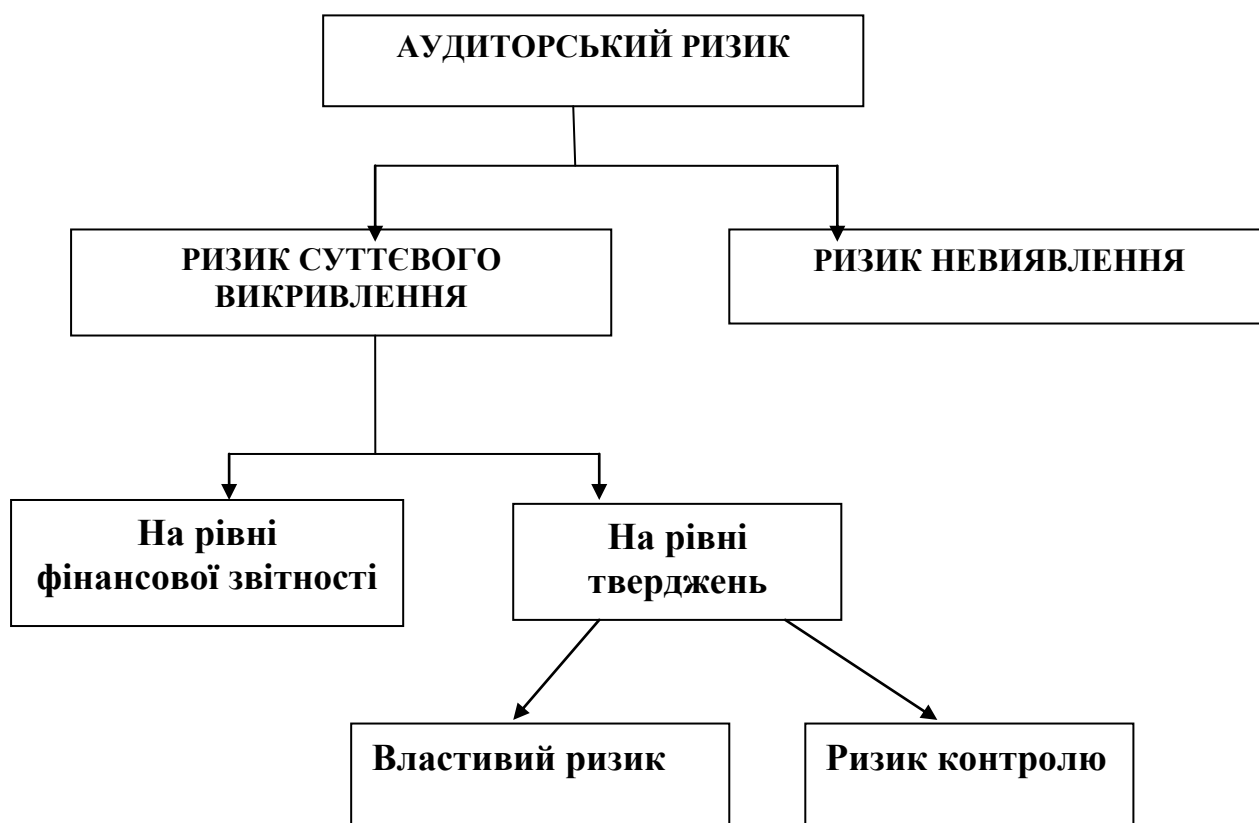

Рис. 6.3. Види аудиторського ризику

Властивий ризик – чутливість тверджень щодо класу операцій, залишку на рахунку або розкриття інформації до викривлення, яке може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями, не враховуючи будь-які відповідні заходи контролю.

Ризик контролю – це ризик того, що потенційне викривлення у твердженні стосовно класу операцій, залишку на рахунку або розкриття інформації, яке може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями, не буде попереджено або своєчасно виявлено та виправлено за допомогою внутрішнього контролю суб'єкта господарювання.

Властивий ризик та ризик контролю є ризиками банку; вони існують незалежно від аудиту фінансової звітності. Властивий ризик є вищим для деяких тверджень і пов'язаних з ними класів операцій, залишків на рахунках та розкриття інформації, ніж для інших. Наприклад, він може бути вищим для складних обчислень або для рахунків, які складаються із сум, отриманих на основі облікових оцінок, чутливих до значної невизначеності оцінок. Зазвичай в банках, властивий ризик є вищим для рахунків з обліку резервів під зменшення корисності активів, зокрема наданих кредитів.

Ризик невиявлення – це ризик того, що процедури, виконані аудитором для зменшення аудиторського ризику до прийнятно низького рівня, не дадуть змоги виявити викривлення, що існує, та яке може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями.

Ризик невиявлення пов'язаний із характером, часом та обсягом процедур, які визначає аудитор для зменшення аудиторського ризику до прийнятно низького рівня. Тому він є функцією ефективності аудиторської процедури та її застосування аудитором.

В процесі планування аудиту, коли приймається рішення про те, яку кількість доказів необхідно буде зібрати, аудитори використовують модель аудиторського ризику:

$$PDR = \frac{AAR}{IR \times CR}$$

де:

PDR – запланований ризик невиявлення;

AAR – прийнятний аудиторський ризик;

IR– властивий ризик;

CR – ризик контролю.

Запланований ризик невиявлення – це величина ризику, за якої аудиторські докази, що зібрані для певної ділянки перевірки, не зможуть виявити викривлення, які перевищують суттєвість виконання, за умови, що таке викривлення існує.

Зауважимо, що через властиві обмеження аудиту, ризик невиявлення можна лише зменшити, але не усунути. Властиві обмеження аудиту є наслідком:

- 1) характеру фінансової звітності;
- 2) характеру аудиторських процедур;
- 3) потреби, щоб аудит проводився у межах обґрунтованого періоду часу та обґрунтованої вартості.

Зазначені властиві обмеження аудиту призводять до того, що більшість аудиторських доказів, на основі яких аудитор формулює висновки та на яких ґрунтується аудиторська думка, є швидше переконливими, ніж остаточними. У зв'язку з цим аудитор не може зменшити аудиторський ризик до нуля, а отже не може отримати абсолютну впевненість у тому, що фінансова звітність не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства або помилки. Тому деякий ризик невиявлення існуватиме завжди.

Модель аудиторського ризику показує, що прийнятний рівень ризику невиявлення обернено пропорційний оціненим ризикам суттєвого викривлення. Чим вищі ризики суттєвого викривлення, які, на думку аудитора, існують, тим менший ризик невиявлення може бути прийнятний та відповідно тим більш переконливі аудиторські докази потрібні аудитору.

6.4. Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства

Причиною викривлень у фінансовій звітності може бути не тільки помилки, але й шахрайство. Відмінність шахрайства від помилки полягає в навмисності основної дії, яка призводить до викривлення фінансової звітності.

Згідно з МСА, **шахрайство** - це навмисна дія однієї або кількох осіб з управлінського персоналу, тих кого наділено найвищими повноваженнями, працівників або третіх осіб, що пов'язана із застосуванням оману для отримання неправомірної або незаконної переваги.

Хоча шахрайство є широким юридичним поняттям, аудитори розглядають лише шахрайство, яке спричиняє суттєве викривлення фінансової звітності. Аудитора стосуються два типи навмисних викривлень:

1. Викривлення, які є наслідком неправдивої фінансової звітності. Неправдива фінансова звітність передбачає навмисне викривлення, включаючи пропуск сум або розкриття інформації у фінансовій звітності, з метою введення в оману користувачів фінансової звітності. Неправдиву фінансову звітність можна скласти, застосовуючи: маніпулювання, фальсифікації або змінювання облікових записів чи підтвердної документації, на основі яких складається фінансова звітність; перекручення або навмисний пропуск подій, операцій або іншої суттєвої інформації у фінансовій звітності; навмисного неправильного застосування облікових принципів, які стосуються сум, класифікації, способу подання або розкриття інформації.

2. Викривлення, які є наслідком незаконного привласнення активів. Незаконне привласнення активів включає крадіжку активів суб'єкта господарювання, яка часто вчиняється працівниками у порівняно невеликих або незначних сумах. Однак до цього також може бути причетний управлінський персонал, який як правило, має більше можливостей для маскуванню або приховування фактів незаконного привласнення із застосуванням способів, які важко виявити. Незаконне привласнення активів може здійснюватися різними способами, включаючи: привласнення грошових надходжень, викрадення матеріальних активів або інтелектуальної власності.

Питання, які стосуються відповідальності аудитора при аудиті фінансової звітності щодо виявлення суттєвого викривлення внаслідок шахрайства регламентуються МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності». Згідно з МСА 240, цілями аудитора є:

а) ідентифікувати й оцінити ризики суттєвого викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства;

б) отримати достатні та прийнятні аудиторські докази, що стосуються оцінених ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства, через розробку і застосування прийнятних дій у відповідь;

в) вжити належних заходів у відповідь на шахрайство або підозрюване шахрайство, ідентифіковане під час аудиту.

Протизаконні дії щодо банку можуть виникати як у середині організації, так і ззовні від сторонніх осіб. Банки часто стикаються із загрозою комп'ютерних злочинів. Комп'ютерні пірати (хакери) шляхом пересилання шкідливих програм (вірусів), небажаної електронної пошти (спаму) можуть отримати несанкціонований доступ до конфіденційної інформації, що зберігається у базах даних банку. В подальшому цим злочинці можуть скористатися у протизаконних цілях: від перерахування коштів на свої рахунки до продажу банківської таємниці третім особам. Зрозуміло, що вища ймовірність скоєння злочинів у тих банках, які мають суттєві недоліки у системі корпоративного управління та внутрішнього контролю.

Аудитори у межах своєї компетенції можуть вживати заходи протидії шахрайських операцій щодо банку. Так, вони можуть вимагати провести тестування комп'ютерно-програмного забезпечення банку, мережі банкоматів щодо їх надійності, перешкоджання несанкціонованого доступу та забезпечення безпеки функціонування. Крім того, дієвим інструментом аудиту може бути повторне тестування генерованих комп'ютером записів та операцій.

Раптові перевірки окремих підрозділів також сприяють ідентифікації можливостей для зловживань чи вже здійснених фактів шахрайства, що призводять до викривлення фінансової звітності банку. Наприклад, аудитор може спостерігати за проведенням тестових процедур, навіть якщо про його присутність не попереджалося. Він також може ініціювати зміщення строків проведення інвентаризації або підрахунку залишків коштів у касі банку як найближче до кінця місяця (кварталу, півріччя, року). Це дає змогу зменшити можливості для маніпулювання залишками в період між проведенням інвентаризації та датою закінчення звітного періоду.

З метою виявлення шахрайських схем та розроблення заходів для протидії аудитор може використовувати спеціальне програмне забезпечення, яке приєднується до інформаційних систем банку та дозволяє знайти нетипові бухгалтерські проведення, операції здійснені в не операційний час чи ініційовані явно вигаданим користувачем. Крім того, аудитор повинен приділити значну увагу детальній перевірці коригуючих бухгалтерських проведенень. Адже здійснення коригувань напередодні закінчення звітного періоду дуже часто свідчить про можливу недостовірність у фінансовій звітності або приховати викривлення у ній. Серед аудиторських процедур у відповідь на оцінений ризик суттєвих викривлень внаслідок шахрайства важливе місце займає опитування персоналу та у разі потреби отримання від них письмових пояснень. Аудитор повинен впевнитися, що він правильно зрозумів ризики викривлення звітності, а працівники банку здійснюють належні заходи контролю у відповідь на ці ризики.

ТЕМА 7. ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В БАНКАХ

Питання до розгляду

- 7.1. Організація внутрішнього аудиту в банку.
- 7.2. Принципи діяльності підрозділу внутрішнього аудиту банку.
- 7.3. Функції підрозділу внутрішнього аудиту банку.
- 7.4. Організація проведення аудиторської перевірки підрозділом внутрішнього аудиту банку.
- 7.5. Взаємовідносини між внутрішніми і зовнішніми аудиторами банку.
- 7.6. Контроль за діяльністю підрозділу внутрішнього аудиту банку.

1. Організація внутрішнього аудиту в банку

Внутрішній аудит банку – це незалежна, об'єктивна діяльність з надання впевненості та консультативних послуг щодо оцінки систем та процесів банку, що має приносити користь банку та покращувати його діяльність.

Порядок створення і організація роботи підрозділу внутрішнього аудиту в банках регламентується *Положенням про організацію внутрішнього аудиту в банках України*, затверджене постановою Правління НБУ від 10.05.2016 р. № 311.

Організаційна структура підрозділу внутрішнього аудиту банку визначається радою банку за поданням керівника підрозділу внутрішнього аудиту банку з огляду на розмір банку (обсяг активів, кількість структурних підрозділів банку, рівень програмного забезпечення, яке підтримує діяльність банку, тощо), види його діяльності, рівень ризиків, на які може наражатися банк у процесі своєї діяльності.

Підрозділ внутрішнього аудиту банку підпорядковується та є підзвітним раді банку та здійснює свою діяльність відповідно до:

1) вимог законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку;

2) стандартів внутрішнього аудиту, загальних етичних норм, що прийняті Радою з Міжнародних Стандартів внутрішнього аудиту та які визначають принципи етики та правила поведінки, яких має дотримуватися внутрішній аудитор під час здійснення своїх функцій (далі - кодекс етики);

3) положення про внутрішній аудит банку та інших внутрішніх положень, що регламентують діяльність банку.

Положення про внутрішній аудит банку складається та переглядається (у разі потреби) керівником підрозділу внутрішнього аудиту банку та затверджується радою банку. Положення про внутрішній аудит банку, серед іншого, має містити:

- цілі та напрями діяльності підрозділу внутрішнього аудиту;
- статус і підпорядкування підрозділу внутрішнього аудиту;

- функції та повноваження підрозділу внутрішнього аудиту;
- організаційну структуру підрозділу внутрішнього аудиту, кваліфікаційні вимоги до його працівників (внутрішніх аудиторів);
- підзвітність керівника підрозділу внутрішнього аудиту та внутрішніх аудиторів банку;
- порядок призначення та звільнення керівника підрозділу внутрішнього аудиту та внутрішніх аудиторів банку;
- права та обов'язки керівника підрозділу внутрішнього аудиту та внутрішніх аудиторів банку;
- обов'язки щодо дотримання внутрішніми аудиторами банку законодавства України, принципів діяльності підрозділу внутрішнього аудиту, що встановлені в Положенні про організацію внутрішнього аудиту в банках України, кодексу етики та стандартів внутрішнього аудиту;
- відповідальність керівника підрозділу внутрішнього аудиту та внутрішніх аудиторів банку;
- вимоги до програми забезпечення та підвищення якості внутрішнього аудиту банку та періодичного звітування щодо її виконання раді (аудиторському комітету в разі його створення) та правлінню банку;
- загальні вимоги до ризик-орієнтовного планування аудиторських перевірок (аудиту) та річного плану проведення аудиторських перевірок (аудиту);
- порядок взаємодії, обміну інформацією між підрозділом внутрішнього аудиту та структурними підрозділами банку, органами управління банку;
- умови залучення підрозділу внутрішнього аудиту для надання консультативних послуг з визначенням характеру таких послуг або виконання інших спеціальних завдань, а також умови залучення підрозділом внутрішнього аудиту спеціалістів банку для виконання окремих завдань внутрішнього аудиту;
- вимоги до оформлення результатів аудиторських перевірок (аудиту);
- вимоги до проведення ротації внутрішніх аудиторів;
- право керівника підрозділу внутрішнього аудиту банку на скликання позачергового засідання ради банку;
- вимоги до взаємодії підрозділу внутрішнього аудиту із зовнішнім аудитором та органами державної влади й управління, у тому числі Національним банком, які в межах компетенції здійснюють нагляд за діяльністю банку;
- порядок доведення результатів аудиторських перевірок до ради банку, у тому числі до її аудиторського комітету (у разі його створення), та правління банку;
- інші повноваження, пов'язані з виконанням підрозділом внутрішнього аудиту банку своїх функцій відповідно до законодавства України та стандартів внутрішнього аудиту.

Положення про внутрішній аудит банку має надавати підрозділу внутрішнього аудиту банку повноваження під час виконання своїх функцій

ініціювати спілкування з керівниками та з будь-якими працівниками банку, підрозділами банку, незалежно від країни їх місцезнаходження, та мати доступ до будь-яких документів та інформації банку, його афілійованих осіб, архівів, даних, у тому числі електронних баз даних у режимі перегляду, і об'єктів банку, у тому числі до управлінської інформації, документів з прийняття рішень органами управління банку.

Зміст положення про внутрішній аудит банку доводиться до відома усіх керівників і працівників банку, а також має забезпечити можливість ознайомлення з ним усіх зацікавлених осіб банку.

Підрозділ внутрішнього аудиту банку здійснює аудиторські перевірки (аудит) відповідно до річного плану проведення аудиторських перевірок (аудиту) банку на звітний рік, який може бути частиною довгострокового плану аудиту.

Річний план (зміни до плану) проведення аудиторських перевірок банку складається керівником підрозділу внутрішнього аудиту на основі ризик-орієнтованого підходу та з урахуванням пропозицій і завдань, отриманих від ради або правління банку, і, за потреби, може переглядатися (принаймні один раз на рік або частіше) для забезпечення оцінки тих сфер діяльності банку, де містяться значні ризики. Керівник підрозділу внутрішнього аудиту банку подає річний план (зміни до плану) проведення аудиторських перевірок банку на затвердження раді банку.

Підрозділ внутрішнього аудиту банку здійснює аудиторські перевірки на основі результатів комплексної оцінки ризиків та річного плану проведення аудиторських перевірок банку з урахуванням політик, процесів та управлінських рішень, які запроваджуються банком на виконання встановлених принципів діяльності, спеціальних вимог Національного банку, органів державної влади та управління, які в межах компетенції здійснюють нагляд за діяльністю банку, а також принципів внутрішнього аудиту, які включають методологію аудиту та заходи із забезпечення якості внутрішнього аудиту материнської компанії (у разі потреби).

7.2. Принципи діяльності підрозділу внутрішнього аудиту банку

Згідно з *Положенням про організацію внутрішнього аудиту в банках України*, підрозділ внутрішнього аудиту банку має здійснювати свою діяльність з дотриманням таких принципів:

1. Незалежність - це свобода від обставин, що становлять загрозу для неупередженого виконання підрозділом внутрішнього аудиту банку своїх функцій.

Для досягнення рівня незалежності, необхідного для ефективного виконання підрозділом внутрішнього аудиту банку своїх функцій, керівник підрозділу внутрішнього аудиту банку повинен мати пряму та необмежену можливість звернення до ради та правління банку.

Незалежність передбачає також відсутність випадків, коли винагорода внутрішніх аудиторів, у тому числі керівника підрозділу внутрішнього аудиту

банку, пов'язана з фінансовими результатами структурних підрозділів, у яких проводиться аудиторська перевірка (аудит).

Загрози незалежності мають контролюватися на рівні кожного внутрішнього аудитора, завдання, а також на функціональному та організаційному рівнях.

Працівники підрозділу внутрішнього аудиту банку не повинні входити (функціонально) до складу інших структурних підрозділів банку.

2.Об'єктивність і неупередженість - дотримання неупередженої позиції, що дозволяє внутрішнім аудиторам виконувати завдання та функції в такий спосіб, який вони вважають прийнятним для роботи і який не допускає жодних компромісів щодо її якості або впливу інших осіб.

Неупередженість вимагає, щоб підрозділ внутрішнього аудиту банку не був задіяний у процесі надання банківських та інших фінансових послуг, здійснення іншої діяльності банку, які підлягають внутрішньому аудиту, або у визначенні чи реалізації заходів із створення в банку адекватної системи внутрішнього контролю.

Керівник підрозділу внутрішнього аудиту банку має забезпечити відсутність втрати об'єктивності, у тому числі шляхом проведення періодичної ротації внутрішніх аудиторів, яка не повинна позначатися на якості проведення аудиту.

Об'єктивність вважається обмеженою, якщо внутрішній аудитор перевіряє ту діяльність, за яку він відповідав протягом останнього року.

3.Професійна компетентність - наявність у керівника підрозділу внутрішнього аудиту та внутрішніх аудиторів банку достатніх знань, навичок і досвіду, необхідних для проведення аудиту всіх сфер діяльності банку, ризиків, які притаманні діяльності банку.

Керівник підрозділу внутрішнього аудиту банку відповідає за наявність у внутрішніх аудиторів достатньої кваліфікації та навичок. Навички повинні включати здатність проведення аудиторських перевірок різноманітної складності, які необхідно виконувати в результаті впровадження в банках нових продуктів та процесів, сприяючи їх удосконаленню.

Професійна компетентність залежить від здатності внутрішніх аудиторів збирати і розуміти інформацію, вивчати та оцінювати аудиторські докази, кваліфіковано та конструктивно спілкуватись із працівниками банку. Ці якості повинні поєднуватися з відповідними методологіями, інструментарієм та знаннями методів аудиторської перевірки (аудиту);

4.Належна професійна ретельність - уміння внутрішнього аудитора під час виконання завдань внутрішнього аудиту проявляти старанність, сумлінність та застосовувати професійні навички, стандарти внутрішнього аудиту. Внутрішній аудитор повинен бути особливо уважним щодо оцінки ефективності процесів управління значними ризиками, які можуть вплинути на діяльність банку.

Внутрішній аудитор повинен проявляти належну професійну ретельність з огляду на:

- досягнення цілей завдання;

- складність, суттєвість або значущість питань, до яких застосовуються аудиторські процедури;
- імовірність значних недоліків та порушень, шахрайства або невідповідності діяльності банку вимогам законодавства України.

Керівник та працівники підрозділу внутрішнього аудиту банку повинні демонструвати професійну компетентність та належну ретельність;

5.Професійна етика - дотримання внутрішніми аудиторами кодексу етики банку (у разі його прийняття), принципів міжнародного кодексу етики, а також недопущення розголошення та використання з вигодою для себе чи для третіх осіб інформації про діяльність банку, яка становить банківську та комерційну таємницю.

Керівник підрозділу внутрішнього аудиту та внутрішні аудитори банку зобов'язані уникати конфлікту інтересів.

7.3.Функції підрозділу внутрішнього аудиту банку.

Підрозділ внутрішнього аудиту здійснює такі функції:

1) перевіряє та оцінює процеси, які забезпечують діяльність банку, у тому числі ті, що несуть потенційний ризик та виконання яких забезпечується шляхом залучення юридичних та фізичних осіб на договірній основі (аутсорсинг);

2) перевіряє наявність, оцінює ефективність та адекватність роботи систем управління ризиками, внутрішнього контролю, процесів управління банком, відповідність цих систем та процесів видам та обсягам здійснюваних банком операцій, у тому числі щодо запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму;

3) перевіряє процес оцінки достатності капіталу, рівня ліквідності, засобів забезпечення збереження активів з урахуванням ризиків банку;

4) перевіряє правильність ведення та достовірність бухгалтерського обліку, інформації, фінансової та іншої звітності, що складається банком, їх повноту та вчасність надання, у тому числі до Національного банку, органів державної влади та управління, які в межах компетенції здійснюють нагляд за діяльністю банку;

5) здійснює незалежну оцінку впровадженої керівництвом банку системи контролю, зокрема щодо:

дотримання керівниками та працівниками банку, що забезпечують надання банківських та інших фінансових послуг, вимог законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку, та внутрішніх положень банку, виконання професійних обов'язків і правил, що встановлені Статутом банку та внутрішніми документами банку, у тому числі з питань комплаєнсу та управління ризиками;

виявлення та аналізу фактів порушень працівниками банку вимог чинного законодавства України, стандартів професійної діяльності, внутрішніх положень, які регулюють діяльність банку;

своєчасності усунення недоліків, виявлених Національним банком та іншими органами державної влади та управління, які в межах компетенції здійснюють нагляд за діяльністю банку;

б) незалежно оцінює надійність, ефективність та цілісність управління інформаційними системами та процесами банку (у тому числі релевантність, точність, повноту, доступність, конфіденційність та комплексність даних);

7) перевіряє фінансово-господарську діяльність банку;

8) здійснює оцінку ефективності та достатності складеного банком плану відновлення його діяльності (у разі його складання);

9) оцінює діяльність підрозділів з управління ризиками та комплаєнс-ризиком, комітетів, що створені банком (далі - профільні комітети) та якість звітів про ризики, що надаються раді та правлінню банку;

10) виявляє та перевіряє випадки перевищення повноважень посадовими особами банку, а також виникнення конфлікту інтересів у банку;

11) надає в межах банку та за відсутності загрози незалежності консультативні послуги, виконує інші функції, пов'язані зі здійсненням нагляду за діяльністю банку;

12) інші функції, передбачені законодавством України.

7.4. Організація проведення аудиторської перевірки підрозділом внутрішнього аудиту банку

Аудиторська перевірка в банку здійснюється згідно з річним планом проведення аудиторських перевірок.

Позапланові аудиторські перевірки можуть здійснюватися на вимогу ради банку (аудиторського комітету в разі його створення) та/або за погодженою з радою банку ініціативою правління або керівника підрозділу внутрішнього аудиту банку.

Аудиторська перевірка, незалежно від тематики перевірки, має передбачати перевірку та оцінку таких сфер (процесів) діяльності банку [у разі притаманності цим сферам (процесам)], зокрема:

1) ефективності роботи систем управління ризиками та внутрішнього контролю, корпоративного управління щодо поточних та потенційно можливих ризиків банку в майбутньому;

2) надійності, ефективності та цілісності систем та процесів управління інформацією (у тому числі повноти та якості даних);

3) дотримання банком вимог законодавства, у тому числі законодавства у сфері запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму, рекомендацій Національного банку, внутрішніх положень, правил та кодексів поведінки, що застосовуються до працівників банку.

Аудиторська перевірка здійснюється на підставі програми аудиторської перевірки, під час підготовки якої має враховуватись, зокрема, таке:

1) обсяг програми аудиторської перевірки (аудиту) та аудиторських процедур має бути достатнім для досягнення цілей завдання;

2) обсяг та вид проведення аудиторських процедур визначається на основі результатів оцінки ризиків, проведеної під час підготовки до аудиторської перевірки (аудиту) та/або під час складання річного плану проведення аудиторських перевірок (аудиту) банку на звітний рік або складання карти ризиків (за наявності).

Програма аудиторської перевірки (аудиту) має містити:

- 1) назву об'єкта (сфери діяльності) аудиторської перевірки (аудиту);
- 2) підставу проведення аудиторської перевірки (аудиту);
- 3) цілі та напрями аудиторської перевірки (аудиту) з урахуванням оцінки ризиків, пов'язаних з об'єктом перевірки;
- 4) перелік процесів, які будуть підлягати аудиторській перевірці (аудиту), із зазначенням орієнтовного часу (днів), що планується витратити на їх перевірку;
- 5) період, що підлягає аудиторській перевірці (аудиту);
- 6) дату початку та закінчення проведення аудиторської перевірки (аудиту);
- 7) процедури збору, аналізу, оцінки та документування інформації про об'єкт перевірки, мінімальний обсяг вибірки та види аналітичних процедур, які будуть використані під час аудиторської перевірки (аудиту);
- 8) перелік внутрішніх аудиторів та інших осіб, які братимуть участь в аудиторській перевірці (аудиті);
- 9) розкриття характеру обмеження(ень) у разі його (їх) наявності, організаційної незалежності та індивідуальної об'єктивності.

Програма аудиторської перевірки (аудиту) складається в письмовому вигляді, підписується керівником перевірки та затверджується керівником підрозділу внутрішнього аудиту банку до початку проведення аудиторської перевірки (аудиту).

У процесі здійснення аудиту до програми можуть уноситися зміни, які мають бути письмово задокументовані та затверджені у встановленому порядку.

Аудиторський звіт про результати проведення аудиторської перевірки (аудиту) складається з урахуванням вимог стандартів внутрішнього аудиту, підписується внутрішнім аудитором, який безпосередньо виконував перевірку, керівником перевірки та керівником підрозділу внутрішнього аудиту банку.

Процес моніторингу/відстеження підрозділом внутрішнього аудиту банку результатів аудиторських перевірок починається після надання об'єкту аудиту аудиторського звіту та закінчується після виконання ним усіх наданих рекомендацій (пропозицій).

Відсутність подальшого моніторингу/відстеження результатів аудиторських перевірок (аудиту) встановлюється шляхом підтвердження керівником підрозділу внутрішнього аудиту банку/керівником перевірки виконання об'єктом аудиту всіх та в повній мірі рекомендацій (пропозицій), що надавалися за результатами аудиту.

Звіт про аудиторську перевірку (аудит) надається керівникам структурних підрозділів [учасникам процесів, які підлягали перевірці (аудиту)],

правлінню банку, раді банку та аудиторському комітету (у разі його створення) для вжиття своєчасних і належних організаційних (коригувальних) заходів.

7.5. Взаємовідносини між внутрішніми і зовнішніми аудиторами

Важливою умовою створення ефективної системи внутрішнього контролю банку є забезпечення взаємовідносин та обміну інформацією між зовнішніми та внутрішніми аудиторами. Налагоджені взаємовідносини між зовнішніми та внутрішніми аудиторами банку створюють сприятливі умови для обміну між ними практичним досвідом проведення аудиту за взаємопогодженими процедурами.

Керівник підрозділу внутрішнього аудиту банку має забезпечити можливість обміну інформацією між підрозділом внутрішнього аудиту банку та зовнішнім аудитором банку з питань проведення внутрішнього аудиту, у тому числі порядку застосування відповідних процедур аудиту.

Взаємовідносини та обмін інформацією між підрозділом внутрішнього аудиту банку та зовнішнім аудитором банку, органами державної влади та управління, які в межах компетенції здійснюють нагляд за діяльністю банків, мають відбуватися з дотриманням вимог законодавства України та внутрішніх документів банку щодо зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську та комерційну таємницю.

Рада банку має забезпечити надання підрозділу внутрішнього аудиту банку плану та програми перевірки річної фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності банку, що здійснюється зовнішнім аудитором банку.

Керівники банку на вимогу зовнішнього аудитора банку мають забезпечити надання йому звітів про проведені Національним банком перевірки банку та звіти зовнішнього та внутрішнього аудиту банку.

7.6. Контроль за діяльністю підрозділу внутрішнього аудиту банку

Рада банку в межах своїх наглядових обов'язків (або аудиторський комітет у разі його створення) повинна:

1) здійснювати нагляд за діяльністю підрозділу внутрішнього аудиту банку та забезпечити оцінку ефективності та якості роботи цього підрозділу шляхом проведення внутрішньої та зовнішньої оцінок.

Внутрішня оцінка має проводитися не рідше ніж один раз на рік шляхом розгляду та затвердження звіту про роботу підрозділу внутрішнього аудиту банку за звітний рік, проведення періодичних самооцінок, оцінки роботи підрозділу материнською компанією (у разі наявності) або оцінок, що надаються іншими кваліфікованими працівниками банку, які володіють достатніми знаннями у сфері внутрішнього аудиту та залучаються у разі потреби для такої оцінки.

Зовнішня оцінка має проводитися не рідше ніж один раз на п'ять років кваліфікованим незалежним експертом (групою експертів), який(і) не є працівником(ами) банку;

2) забезпечити контроль за проведенням внутрішньої та зовнішньої оцінки функції внутрішнього аудиту, розробити та застосовувати власні методики для внутрішньої оцінки якості роботи підрозділу внутрішнього аудиту банку, що включатимуть проведення періодичних внутрішніх оцінок, що здійснюються відповідно до вимог програми забезпечення та підвищення якості внутрішнього аудиту;

3) забезпечити своєчасність реагування керівників банку на рекомендації (пропозиції) підрозділу внутрішнього аудиту банку;

4) забезпечити контроль [у тому числі шляхом проведення повторних аудиторських перевірок (аудиту) та моніторингу виконання заходів] за прийняттям правлінням банку заходів з усунення виявлених підрозділом внутрішнього аудиту банку порушень і недоліків у діяльності банку;

5) забезпечити контроль за своєчасним інформуванням правлінням та керівниками структурних підрозділів банку підрозділу внутрішнього аудиту банку про значні зміни у стратегії, методах та процедурах управління ризиками банку, запровадження нових продуктів і змін в операційній діяльності банку на ранньому етапі їх застосування. Інформувати керівника підрозділу внутрішнього аудиту банку про ініціювання службових розслідувань та їх результати, надавати інформацію щодо результатів перевірок органів контролю банку;

б) здійснювати контроль за діяльністю правління банку щодо своєчасного забезпечення підрозділу внутрішнього аудиту банку достатніми ресурсами для виконання річного плану проведення аудиторських перевірок (аудиту).

Рада банку (або аудиторський комітет у разі його створення) не повинна уважати роботу підрозділу внутрішнього аудиту банку задовільною виключно на тій підставі, що Національний банк не виявив недоліків у діяльності підрозділу внутрішнього аудиту банку.

Перевірка, що здійснюється Національним банком, не замінює необхідності оцінювання радою банку [аудиторським комітетом (у разі його створення) або залученим зовнішнім оцінювачем] діяльності підрозділу внутрішнього аудиту банку.

Банк зобов'язаний подавати до Національного банку:

1) протягом десяти робочих днів після затвердження в установленому порядку плану проведення аудиторських перевірок на наступний звітний рік, але не пізніше останнього робочого дня першого місяця року;

2) протягом десяти робочих днів після затвердження в установленому порядку зміни до річного плану проведення аудиторських перевірок (у разі їх унесення);

3) два рази на рік протягом 15 днів місяця, наступного за звітним періодом (півроку), звіт про роботу підрозділу внутрішнього аудиту банку.

Звіт про роботу підрозділу внутрішнього аудиту банку, зокрема, повинен містити інформацію щодо перевірки процесів, упроваджених структурними

підрозділами банку, його профільними комітетами та керівництвом банку для здійснення діяльності банку, які протягом звітного періоду підлягали перевірці.

Національний банк здійснює оцінку якості роботи підрозділу внутрішнього аудиту банку, у тому числі дотримання ним у своїй діяльності належних принципів та стандартів, шляхом:

- 1) проведення інспекційних перевірок банку;
- 2) перевірок банку з питань дотримання ним вимог законодавства у сфері запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму;
- 3) здійснення безвиїзного банківського нагляду, у тому числі шляхом аналізу звіту про роботу підрозділу внутрішнього аудиту банку;
- 4) підтримання в межах законодавства України постійного зв'язку з керівником підрозділу внутрішнього аудиту та внутрішніми аудиторами банку для обговорення ризиків банку, виявлених обома сторонами, розуміння застосування банком заходів, спрямованих на зниження ризиків, здійснення постійного моніторингу дій банку на виявлені проблеми;
- 5) проведення зустрічей за участю керівників банку та керівника підрозділу внутрішнього аудиту банку для обговорення ефективності запропонованих банком заходів, які мають бути реалізовані ним з огляду на рекомендації, висунуті вимоги Національного банку.

Недоліки, виявлені в діяльності підрозділу внутрішнього аудиту банку враховуються Національним банком під час визначення ризику банку.

Національний банк має право ініціювати проведення зустрічі з керівником підрозділу внутрішнього аудиту банку, у тому числі з тим, якого було звільнено не з власної ініціативи. НБУ також має право висувати банку письмову вимогу, адресовану раді банку, щодо:

- 1) проведення підрозділом внутрішнього аудиту банку аудиторської перевірки з окремих питань діяльності або за визначений період діяльності банку;
- 2) надання НБУ інформації з питань, що належать до компетенції підрозділу внутрішнього аудиту банку, за формою та у встановлений ним у письмовому запиті строк;
- 3) приведення діяльності підрозділу внутрішнього аудиту банку у відповідність до вимог законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів НБУ з питань внутрішнього аудиту банку.

Банк на письмову вимогу НБУ зобов'язаний вжити заходів щодо приведення діяльності підрозділу внутрішнього аудиту банку у відповідність до вимог законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів НБУ з питань внутрішнього аудиту, та письмово проінформувати про це НБУ у встановлений ним у вимозі строк. НБУ має право вимагати внесення змін до вжитих банком заходів, якщо він вважає їх такими, що не забезпечать ефективну роботу підрозділу внутрішнього аудиту банку. У разі невиконання банком вимог Національного банку щодо усунення порушень чи недоліків у діяльності підрозділу внутрішнього аудиту банку Національний банк має право застосувати до банку заходи впливу відповідно до статті 73 Закону України "Про банки і банківську діяльність".

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 14.09.2006 р. № 140-V. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7.12.2000 р. №2121-III. [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Методичні рекомендації щодо взаємодії між інспекторами з банківського нагляду Національного банку України та зовнішніми аудиторами банків, схвалені постановою Правління Національного банку України від 29.04.2004 № 191; [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2014 р.)- [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://apu.com.ua>
5. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту (редакція 2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://na.theiia.org>
6. Положення про порядок подання банками до Національного банку України звіту аудитора за результатами щорічної перевірки фінансової звітності, затверджене постановою Правління НБУ від 9.09.2003 р. № 389. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Положення про Комітет з питань аудиту банків, затверджене постановою Правління НБУ від 9.04.2003 р. № 387[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 10.05.2016 р. № 311 [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
9. Порядок сертифікації аудиторів банків. Рішення АПУ від 11.10.2007 № 183/3[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://apu.com.ua>
10. Аудит банків: уч. пос./ Суркова М.А., Лешина Е.А., Богданова Н.А., Рябова М.А. – Ульяновск: УлГТУ, 2009. – 147 с.
11. Внутрішній аудит у банку: навч. посібник / О.М. Сарахман, О.І.Скаска, О.Д.Вовчак, О.К. Волкова та ін. – К.: УБС НБУ, 2015.-263 с.
12. Кірсєв О.І., Любунь О.С., Кравець М.П. Внутрішній аудит у банку: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 220с.
13. Литвин Н.Б., Спяк Г.І. Банківський аудит: Навчальний посібник. - Тернопіль: СМП «Тайп», 2014. – 134 с.
14. Литвин Н. Б. Аудиторський звіт: нові підходи до розкриття інформації // Бухгалтерський облік і аудит. – 2016. – № 7-8.– С.47-53.
15. Лобозинська С.М. Облік і аудит у банку: Навч.пос./За ред.. проф.. С.К. Реверчука.-К.Знання, 2007. – 630 с.

16. Погореленко Н.П., Сидоренко О.М., Сердюк Л.В., Карасьова З.М., Федоренко Н.С. Внутрішній аудит у банку: Навчальний посібник.-Львів: Новий світ-2000, 2012.-270 с.

Додаткова:

17. Виноградова М. О., Жидеєва Л. І Аудит: навч. посіб. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 654 с.

18. Гончарук Я. А., Рудницький В. С. Аудит: навч. посібник /Я.А. Гончарук, В.С. Рудницький. - 3-тє вид.перероб.і доп. - К.: Знання, 2007. - 443с.

19. Давидов Г.М. Аудит: Навч. посіб. - К.: Т-во «Знання», 2001. - 363 с.

20. Заднепровська С. Організаційні та методичні аспекти внутрішнього аудиту депозитних операцій банку//Вісник НБУ. – 2015. - № 1 С.20 – 24.

21. Литвин Н.Б. Проблеми застосування суттєвості в аудиті фінансової звітності банків// Збірник тез доповідей міжнародно-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів на тему: «Банківський та реальний сектор економіки: фінансово-економічні аспекти взаємодії та перспективи розвитку», Тернопіль: «Вектор», 2015. – С. 160-162.

22. Литвин Н.Б. Проблеми зовнішнього аудиту фінансової звітності банків України// Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції на тему: «Актуальні аспекти розвитку фінансово-кредитного забезпечення реального сектору економіки України в контексті євроінтеграції», Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – С. 75-78.

23. Облік і аудит у банках: Підручник / А.М. Герасимович, Л.М. Кіндрацька, Т.В. Кривов'яз та ін. / За заг.ред. А.М.Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2005. – 536с.

24. Облік і аудит у банках: Навч. посіб. / О.В. Васюренко, Л.В. Сердюк, О.М. Сидоренко та ін.; За ред. О.В. Васюренко. – К.: Знання, 2006. – 595 с.

25. Організація контролю в банку: Навчальний посібник/ Уклад. І.В.Бєлова. – Суми: УАБС НБУ. – 2008. – 275 с.

26. Основи аудиту. С. І. Дерев'янка, С. О. Олійник, Н. П. Кузик, О. М. Ганяйло. / Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 328 с.

27. Рядська В.В., Петраков Я.В. Аудит: Практикум. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 464 с.

28. Савченко В.Я. Аудит: навч.пос. – 2-е вид. – К.: КНЕУ, 2006. – 328 с.